

Haukipudas

HAUKIPUTAAN KUNTA, PL 14, 90831 HAUKIPUDAS
PUH. 08 887 4111, FAKSI 08 547 1126
WWW.HAUKIPUDAS.FI

"Tunnista, turvaa ja toimi"

Haukiputaan kunnan lähisuhde- ja
perheväkivaltaohjelma v. 2008

Koonnut Hilikka Karttunen

Työryhmä:

Anna-Liisa Karppinen, sosiaalityö

Helena Seppänen, seurakunta

Eija Salmi, päivähoido

Liisa Kauppila, koti- ja laitoshoido

Mikko Kaikkonen, poliisi

Terhi Juntunen, terveydenhuolto

Raila Kujala, kehitysvammahuolto

Pirkko Schönberg, kehitysvammahuolto

Irene Mäkelä, sivistyspalvelut

Helena Koskenkangas, perheneuvola

Sisällysluettelo

1. Lähisuhde- ja perheväkivaltaohjelma	4
2. Johdattelua väkivalta-aiheeseen	5
3. Mitä väkivalta on?.....	7
3.1 Väki-valta ilmiönä.....	7
3.2 Väki-vallan muodot.....	8
4. Väki-valtatyö.....	10
4.1 Väki-vallan puheeksi ottaminen.....	10
4.2 Lapsi väki-vallan kohteena.....	11
4.3 Väki-vallan tekijä asiakkaana.....	16
5. Viranomaista ohjaavat säännökset.....	17
5.1 Salassapitosäännökset	17
5.2 Dokumentointi	18
6. Prosessikuvaukset	20
6.1 Alkuarviointi	21
7. Perusturvan eri toimijatahojen prosessikuvaukset.....	22
7.1 Aikuissosiaalityö.....	22
7.2 Lastensuojelu	23
7.3 Kehitysvammahuolto	24
7.4 Perhetyö	25
7.5 Päivähoito	26
7.6 Koti- ja laitoshoido	27
8. Terveydenhuollon eri toimijatahojen prosessikuvaukset.....	28
8.1 Terveyskeskuksen vastaanotto.....	28
8.2 Äitiys- ja lastenneuvola.....	29
8.3 Mielenterveys.....	30
8.4 Perheneuvola.....	31
8.5 Työterveyshuolto	32
9. Koulu ja oppilashuolto	33
10. Nuorisotoimi	34
11. Seurakunta.....	35

12. Liitteet	36
Liite 1. Lastensuojeluilmoitus LSL 25 §.....	36
Liite 2. Suostumuslomake.....	37
Liite 3 Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen vastaanotolla.....	38
Liite 4 Erityistilanteiden toimintaohjeita	39
Liite 5. Lääkäri ja poliisiviranomaiset	40
Liite 6. Poliisi ja oikeuslaitos.....	41
Liite 7. Mistä apu tarvittaessa	42
Liite 8. Oikeudelliset palvelut.....	44
Liite 9. Yhteisösuhteet	45
Liite 10. Kysymykset lähisuhdeväkivaltaa kohdanneelle uhrille?.....	46
Liite 11. Henkisen väkivallan kartoittaminen uhrille.....	47
Liite 12. Kysymykset lähisuhdeväkivallan tekijälle	50
Liite 13. Lomake parisuhdeväkivallan seulontaan äitiys- ja lastenneuvolassa.....	52
Liite 14: Huolivyöhyke	52
Liite 15. Huolen puheeksi oton ennakointilomake	53
Liite 16. Linkkejä / välineitä lapsen kanssa työskentelyyn.....	57
Liite 17. Lapsen kanssa työskentelyyn auttavia kysymyksiä.....	58
Liite 18. Mitä kiireellinen sijoitus tarkoittaa?.....	59
Lähteet.....	60

1. Lähisuhde- ja perheväkivaltaohjelma

Kunnat sekä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavat paikalliset ja alueelliset organisaatiot tulevat tehostamaan lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyyn sekä väkivallan varhaiseen puuttumiseen. Tämän ohjelman myötä halutaan löytää ja juurruttaa kehitettyjä toimintamalleja ja työkäytänteitä osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluja sekä sitä kautta saada aikaa tavoiteltavia muutoksia väkivaltaperheissä tai -suhteissa.

Kunta on keskeisessä asemassa eri hallintokuntien välisen lähisuhde- ja perheväkivaltatyöhön liittyvän työjaon määrittelemisessä, samalla kunnan tulee määritellä, kenen vastuulla väkivallan ehkäisytyö ja sen johtaminen on. Erityisesti korostuu ennaltaehkäisevä työ itse väkivaltatyössä, jonka tekemiseen tarvitaan poikkihallinnollista yhteistyötä sosiaali- ja terveystoimen sekä poliisi-, pelastus- ja sivistystoimen kanssa keskenään ja yhdessä.

Lähisuhde- ja perheväkivaltatyön toimintaohjelmien tarkoituksena on itse lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan ehkäisytyö, sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön ammatillisten valmiuksien kehittyminen ja niiden edistyminen sekä erityisosaamisen vahvistaminen väkivaltatyössä. Edelleen tarkoituksena on luoda matalan kynnyksen palveluja ja akuuttipalveluja, väkivallan ehkäisytyöhön erikoistuneita palveluja samoin kuin pitkäaikaista tukea ja terapiapalvelujen saatavuuden parantamista niitä tarvitseville.

Lähisuhde- ja perheväkivaltatyö tulee kohdistua kaikkiin ikäluokkiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon tulee varmistua, että kaikki ikäluokat tulevat huomioiduksi väkivaltatyössä. Väkivaltatyössä suositellaan varhaista puuttumisen työorientaatiota sekä lasten ja nuorten erityisaseman korostumista. Samalla tulee kehittää lähisuhde- ja perheväkivallan kohteiksi joutuneiden vanhusten, vammaisten ja kehitysvammaisten tarvitsemia palveluja ja parantaa niiden saatavuutta.

Tässä oppaassa lähestymme asiaa aluksi väkivaltailmiön tarkasteluna edeten väkivaltamuotojen tarkasteluun. Seuraavat kappaleet sisältävät asiakasryhmien tarkastelua, viranomaista ohjaavia säännöksiä ja ohjeita. Edelleen asia etenee Haukiputaan kunnan eri toimintayksiköiden prosessikuvausina väkivaltatyössä. Loppupuolella opasta on erilaisia työmenetelmiä, yhteistyötahoja ja yleisiä informaatioita väkivaltaan liittyen.

Tätä toimintaohjelmaa on aloitettu vuonna 2005 ja ohjelma on viivästynyt työntekijöiden vaihtuvuuden takia. Yksiköt ovat tehneet omat prosessikuvaukset aikoinaan, joita on tarkennettu elokuussa 2008. Toimintaohjeen laatimista varten on perustettu työryhmä, johon on kuulunut sosiaalihoitaja Anna- Liisa Karppinen, diakoni Helena Seppänen Haukiputaan seurakunnasta, päivähoiton ohjaaja Eija Salmi, osastonhoitaja Liisa Kauppila, poliisi Mikko Kaikkonen, terveydenhoitaja Terhi Juntunen, avohuollonohjaaja Raila Kujala, hoitaja Pirkko Schönberg, sosiaalityöntekijä Helena Koskenkangas perheneuvolasta ja erityisopettaja Irene Mäkelä. Ohjelman tekstiosuuden ja kokonaisuuden on koonnut vs. sosiaalihoitaja Hilikka Karttunen ja kaavioiden stilisointia on tehnyt toimistos sihteeri Maarit Mulari.

2. Johdattelua väkivalta-aiheeseen

Perustuslain (7 §:n 1 mom.) mukaan jokaiselle on säädetty oikeus fyysiseen ja psyykkiseen koskemattomuuteen sekä turvallisuuteen. Turvallisuuden korostaminen edellyttää julkisen vallan toimintavelvoitteita, yhteiskunnan jäsenen suojaamista rikoksilta ja/tai muilta heihin kohdistuvilta oikeidenvastaisilta teoilta. Julkisen vallan velvollisuus on edistää aktiivisesti kaikkien turvallisuutta yhteiskunnassa. Lasten turvallisuuden edistäminen yhdessä lasten suojelun ja huolenpidon kanssa on erityinen velvoite väkivaltakysymyksissä.

Perheissä ja lähisuhteissa tapahtuva väkivalta on vaikeasti lähestyttävä asia sen moni-ilmeisyyden ja tunnistettavuuden vuoksi. Väkivaltaan liittyy vallankäyttöä ja kontrollia. Se perustuu epätasaruvoon, jossa tekijä pyrkii alistamaan kumppaniaan tai muuta läheistään kontrolloimalla hänen elämänsä. Väkivaltailmiössä on erityiskysymyksiä siihen liittyvä salailu ja sekä erilaiset tunteet mm. syyllisyys ja häpeä.

Perheväkivallalla tarkoitetaan perheen sisäistä väkivaltaa toisiaan kohtaan. Perheväkivaltakäsite kattaa avio- tai avopuolisoiden keskinäisen väkivallan, vanhempien lapsiinsa kohdistaman väkivallan sekä niin lasten vanhempiinsa kuin toisiinsa kohdistaman väkivallan. Lähisuhdeväkivalta eroaa perheväkivallasta siinä, että uhri ja tekijä eivät välttämättä ole saman perheen jäseniä. Kuinka yleistä väkivalta on? Esim. v. 1999 Eurobarometrissä ilmaistiin, että puolison tai kumppanin tekemän väkivallan kohteeksi tiedettiin joutuneen sukulaisia ja ystäviä 38 % ja naapureita 32 %. Vastajat tunsivat väkivallan tekijöitä ystävien ja sukulaisten joukosta 40 % ja naapureiden joukosta 30 %.

Väkivalta on yhtä yleistä kaikissa yhteiskuntaluokissa ja ikäryhmissä. Kuitenkin lähisuhteissa väkivalta kohdistuu naisiin yleisemmin kuin miehiin. 120 000 naista elää väkivaltaisessa suhteessa, kun taas vastaava miesten osuus on 10 % naisten arvioidusta määrästä. Kotimainen naisiin kohdistuneen väkivallan kyselytutkimus osoitti, että 40 % suomalaisista naisista on joutunut joskus miehen tekemän väkivallan uhriksi. Lähisuhteissa ja perheissä tapahtuvan väkivallan kohteeksi joutuvat useimmiten **25 - 44-vuotiaat naiset** sekä riskiryhmässä ovat iäkkäät ja vammaiset henkilöt. Erään tutkimuksen mukaan suomalaisista naisista 9 % ja miehistä 3 % joutuu erilaisen väkivallan kohteeksi **eläkeiässä**. Koko maassa on arvioitu, että n. **200 000 lasta** näkee väkivaltaa perheessä.

Tilastokeskuksen lukujen mukaan vuonna 2004 poliisin kirjaamista parisuhdeväkivaltatapauksista 87 %:ssa epäiltiin tekijäksi miestä ja 13 %:ssa tekijäksi epäiltiin naista. Vuonna 2005 poliisin kirjaamista perheväkivaltarikoksissa oli 4 109 uhria, 5 % edellisvuotta enemmän. Naisia perheväkivallan uhreista oli 3 195 ja miehiä 914 tapauksessa. Näissä nainen oli epäiltynä 444 kertaa. On arveltu, että naisten määrä väkivallan tekijöinä voi olla suurempikin, sillä miesten kynnys puhua asioista tai ilmoittaa viranomaisille on korkeampi kuin naisten. Miesten kohdalla ehkä häpeä tai kulttuuriset syyt voivat estää ilmiön esiintymisen.

Seksuaalivähemmistöjen parisuhdeväkivalta on usein vielä vaikeammin raportoitavissa. On arvioitu, että väkivallan olemassaolo on vielä enemmän uhreissa vaikeita tunteita nostattavaa kuin heteroparien väkivalta. Seksuaalivähemmistöjen jäsenet eivät useinkaan voi luottaa vanhempiansa, sisarustensa ja yhteiskunnan tukeen - miehensä hakkaama heteronainen yleensä voi luottaa poliisin väliintuloon, mutta lesbopartnerinsa pahoinpitelemä nainen voi saada poliisilta kylmäkiskoista kohtelua.

Suomen väkivaltatilastot ovat koko Euroopan unionin synkimmät. Väkivaltarikollisuus on kasvanut Suomessa puolella viimeisen kymmenen vuoden aikana. Erityisesti silmiin pistävät 15–17-vuotiaiden tekemät väkivaltarikokset sekä kasvu perheväkivallassa. Suomessa kuolee väkivaltaisesti vajaa 150 henkilöä vuosittain. Väkivalta aiheuttaa hurjia kustannuksia yhteiskunnassa. Yksin naisiin kohdistuneen väkivallan suorat tai välittömät kustannukset ovat lähes 50 miljoonaa euroa vuodessa. Välillisten kustannusten on arvioitu kolminkertaistuvan.

3. Mitä väkivalta on?

3.1 Väkivalta ilmiönä

Maaailman terveysjärjestön WHO:n mukaan ”väkivalta on fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön ja joka johtaa tai joka voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysiseen tai psyykkisen vammaan syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jättämiseen”.

Tutkimustieto osoittaa, että läheisen ihmisen tekemä väkivalta kohdistuu useimmiten naisiin kuin miehiin. Lisäksi miehet tekevät ja kokevat väkivaltaa paljon useammin kuin naiset. Väkivallasta voidaan sanoa, että se on sukupuolittunut.

YK:n käyttämän määritelmän mukaan naisiin kohdistuva väkivalta:

- on mitä tahansa sukupuoleen liittyvää väkivaltaa
- voi aiheuttaa fyysistä, seksuaalista tai henkistä haittaa tai kärsimystä.

Väkivallan tyypit voidaan jakaa kolmeen väkivallan laajaan tyyppitykseen väkivaltaisen teon suorittajan mukaan: 1) ihmiseen itseensä kohdistama väkivalta, 2) ihmisten välinen väkivalta ja 3) kollektiivinen väkivalta. Ihmisten välinen väkivalta jaetaan perheissä ja lähisuhteissa tapahtuvaan sekä yhteisölliseen väkivaltaryhmään.

Väkivalta aiheuttaa henkistä kärsimystä. Väkivallan seuraukset sisältävät usein sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia uhrille. Väkivallan vaikutukset ja seuraukset heijastuvat ja näkyvät sukupolvien ketjuissa. Lähisuhde- ja perheväkivallalle on tyypillistä, että se ei tule ulkopuolisten tietoon samalla tavoin kuin muu väkivalta. Lähisuhde- ja perheväkivalta on perheenjäsenten tai lähisuhteissa elävien (esim. vakituinen seurustelukumppani) välistä, tavallisimmin kodeissa tapahtuvaa väkivaltaa. Kohteina voivat olla lapsi, toinen aikuinen, vanhus tai kotieläin. Määrittelyn sisälle mahtuu siis parisuhdeväkivalta ja muiden perhepiirin henkilöiden välinen väkivalta. Lähisuhde- ja perheväkivallan muotoina ovat mm. lasten heitteillejätto tai hyväksikäyttö, parisuhteissa tapahtuva fyysinen tai henkinen väkivalta sekä vanhusten ja vammaisten kaltoinkohtelu. Lähisuhteissa tapahtuva väkivalta tuo ilmiönä esiin erityisyyden juuri rikoksen, väkivallan muodon ja kokemuksen suhteessa. Lähisuhde- ja perheväkivalta on pääosin yleisen syytteen alle kuuluva rikos.

Lähisuhde- ja perheväkivaltaa voi luonnehtia käyttäytymismalliksi, jolle on ominaista toisen alistaminen, kontrolli ja vallan käyttö. Lähisuhde- ja perheväkivaltailmiön ympärille kietoutuu usein mustasukkaisuutta, riitoja ja runsasta päihteiden käyttöä. Mitä vakavammasta fyysisestä väkivallasta puhutaan, sitä useammin se on miesten tekemää väkivaltaa naisia kohtaan. Lapsiin kohdistuva väkivalta voi tapahtua kumman tahansa vanhemman toimesta. Parisuhteessa ilmenevä väkivalta voi lisätä lapsiin kohdistuvan väkivallan riskiä.

Lähisuhde- ja perheväkivalta on ilmiö, jonka vaikutukset väkivallan uhriin, väkivallan käyttäjään ja väkivallan todistajaan ovat haitallisia ja pitkäkestoisia. Useimmiten kyseessä ei ole ohimenevä tapahtuma, vaan on kysymys pitkäaikaisesta prosessista, jossa väkivallan eri muodot ovat vaihtelevina yhdistelminä mukana. Lähisuhde- ja perheväkivallalla on taipumus toistua ja myös pahentua. Sitä esiintyy kaikissa sosiaaliluokissa ja kulttuureissa. Tilanteisiin liittyy häpeää, salailua ja vaikeumista. Lähisuhde- ja perheväkivaltaan liittyvien alistussuhteiden vuoksi uhri ei kykene tai halua tuoda asiaa viranomaisten tietoon. Tällöin seurauksena voi olla, että väkivallasta tulee normaalilta tuntuva käyttäytymismalli. Väkivalta käyttäytymismallina sosiaalisissa suhteissa voi siirtyä sukupolvelta toiselle (kts. liite 8 ja 9).

3.2 Väkivallan muodot

Väkivallan tekijänä voi olla mies, nainen tai lapsi. Mitä vakavimmasta fyysisestä väkivallasta puhutaan, sitä useammin se on miesten väkivaltaa naisia kohtaan. Lapset kohtaavat väkivaltaa molempien vanhempiansa taholta. Parisuhteen väkivalta lisää lapsiin kohdistuvan väkivallan riskiä. Väkivalta on yleisempää kuin ajatellaan. On arveltu, että poliisin tietoon tulee vain 10 % vakavimmasta väkivallasta. Lähisuhteissa tapahtuva väkivalta voi olla monimuotoista ja -ulotteista. Mitä väkivalta on, voidaan luokitella eri tavoin (kts. liite 1). Seuraavassa muutamia luokituksia:

1. **Fyysinen väkivalta** on aina rikos. Fyysisen väkivallan olemassaolo synnyttää pelon ilmapiirin, jossa väkivallan uhka on jatkuvasti läsnä. Pelko ylläpitää tehokkaasti valta-asetelmaa. Fyysistä väkivaltaa on töniminen, tuuppiminen, hiuksista repiminen, kiinnipitäminen, liikkumasta estäminen, kämmenellä, teräaseella tai jollain esineellä lyöminen, potkiminen tai kuristaminen.
2. **Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö** luokitellaan rikoksiksi. Seksuaalinen väkivalta tarkoittaa seksiin tai vastenmieliseen toimintaan pakottamista. Väkivalta parisuhteessa heijastuu tai ulottuu useimmiten myös seksuaalisuuteen. Tekojen tunnistaminen väkivallaksi ja

rajan vetäminen sille, mikä on normaalia seksuaalista käyttäytymistä ja mitkä väkivaltapiirteet omaavat seksuaalista käyttäytymistä.

3. **Henkisellä väkivallalla** on murentava vaikutus itsetuntoon. Se voi olla toisen pilkkaamista, nimittelyä, väheksyntää, painostusta tai voimakasta kritisointia julkisesti tai yksityisesti.
4. **Taloudellista väkivaltaa** on esim. kumppanin rahavarojen kontrollointi, niiden hallinta, niillä kiristäminen tai toisen rahavarojen käyttäminen omiin tarkoituksiin.
5. **Laiminlyöminen** sisältää myös väkivallan muodot. Ikäihmiset tai apua tarvitsevat ihmiset voivat joutua hoidon ja huolenpidon laiminlyönnin kohteeksi. Ikäihmiseen kohdistuvassa väkivallassa on usein kaltoinkohtelijana aikuinen lapsi tai oma puoliso. Väkivaltaa on mm. vanhuksille tarkoitettun ruoan tai lääkityksen käyttö omiin tarkoituksiin. Muita laiminlyöntejä ovat puolison hyvinvoinnin laiminlyönti kuten liiallinen päihteiden käyttö tai valvottaminen, mielenterveysongelman hoidon laiminlyönti, parisuhteen laiminlyöminen ja alistaminen kaoottisuudelle ja väkivallalle

Alkoholin ja väkivallan yhteisyys on olemassa, vaikkakin lähisuhde- ja perheväkivaltaan ei aina kytkeydy alkoholin tai muiden päihteiden käyttöä. Parisuhteissa ja perheissä runsas, jatkuva alkoholinkäyttö tai humalajuominen lisää useimmiten väkivallan riskiä, väkivallan jatkumista ja pahenemisen todennäköisyyttä. Toisaalta toistuvasti väkivallan kohteeksi joutuminen voi lisätä hallitsemattoman alkoholinkäytön riskiä, mikä lisää riskiä syyllistyä väkivallan käyttöön tai joutua itse sen kohteeksi herkimmin. Väkivallan tunnistamisessa päihtymys tai päihdeongelmat vaikeuttavat oireiden ja vammojen syitä arviointitilanteessa sekä vaikeuttavat väkivallan seurausten hoitoa tai väkivaltakierteen katkaisua. On huomioitava, että alkoholi ei kuitenkaan aina todennäköisesti ole lähisuhde- ja perheväkivallan varsinainen syy, vaan sen syyt liittyvät usein alkoholin impulssikontrollia heikentävään vaikutukseen tai sitä voidaan käyttää väkivallan tekosyynä.

Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta tuo oman erityisyyden haavoittuvuudessaan väkivaltailmiöön, sillä naiset kieltä osaamattomina ja oikeuksistaan tietämättöminä ovat riippuvaisia väkivaltaisesta kumppanista.

Väkivaltaan myötävaikuttavia tekijöitä ovat lähisuhde- ja perheväkivallan siirtyminen sukupolvelta toiselle sosiaalisena oppimisena, väkivallan tekijään liittyvät persoonalliset piirteet ja sosiaalinen eristyneisyys. Edelleen myötävaikuttavia tekijöitä voivat olla ikärasismiin liittyvät tekijät, väkivaltainen reaktiomalli stressin yhteydessä, lähisuhde- ja parisuhdeväkivallan jatkuvuus sekä väkivallan sietäminen yhteiskunnassa tai siihen puuttumattomuus (kts. liite 8 ja 9).

4. Väkivaltatyö

Lähisuhteissa tapahtuva väkivalta aiheuttaa uhreille fyysisten vammojen lisäksi henkistä vammautumista esim. traumatisoitumista. Ensisijaista ja viime kädessä välttämätöntä on lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan ja sen uhkan loppuminen. Väkivaltatyössä tyypillisesti uhri syyttelee itseään ja vähättelee asiaa. Väkivallan tekijällä voi olla itsellään psyykkisiä ongelmia. Väkivaltatyössä tulee tehdä turvallisuuden edistäminen tärkeäksi esim. **turvallisuussuunnitelman** avulla.

4.1 Väkivallan puheeksi ottaminen

Väkivalta-asian puheeksiottaminen voi olla haasteellinen tehtävä juuri väkivaltaa kohdanneen ihmisen häpeän ja syyllisyyden vuoksi ja lisäksi hän pelkää tuoda asiaa julki. Hänellä voi olla useita lääkärikäyntejä, itse ongelmaa hän ei tuo esille tapaamisissa. Hän hakeutuu lääkärin vastaanotolle esim. uupumuksen, masentuneisuuden, huimauksen, neurologisten oireiden, univaikeuksien, paina- jaisten, paniikkikohtausten tai erilaisten kipujen ja särkyjen vuoksi. Monilla naisilla voi olla myös gynekologisia vaivoja.. Lähisuhde- ja perheväkivallan uhrin voivat kiertää eri viranomaissysteemeissä ”tuloksetta”, kun asiaa ei uskalleta ottaa puheeksi sen hävettävyyden vuoksi.

Asiakastapaamisissa epäilyn mahdollisesta väkivallasta voi herättää seuraavat asiat: toistuva avun hakeminen ilman selkeää syytä, epämääräiset somaattiset oireet, avun hakeminen viiveellä, mustelmien, ruhje- ym. vammojen esiintymisen ristiriitaisuus tapahtuneen ja puhunnan välillä. Edelleen väkivallan puheeksi ottaminen tulee aktualisoitua, mikäli kyse on ahdistus- ja masennusoireista, päihdeongelmasta sekä lasten psyykkisistä oireista tai käyttäytymisongelmista.

On tärkeää, että työntekijä, jonka tietoon väkivalta tulee, toimii aktiivisesti. Väkivallan puheeksi ottaminen on haastava ja tärkeä tehtävä. Kun havaitset väkivallan merkkejä tai epäilet uhrin käyttäytymisen johtuvan väkivallasta, **ota asia puheeksi**. Puheeksiottaminen tarkoittaa asian suoraan kysymistä asiakkaalta. Keskustele tarvittaessa ensin asiasta työyhteisössäsi tai konsultoi erityisasi-antuntijaa. Luottamuksellinen suhde asiakkaan kanssa tukee väkivallan puheeksiottamista. Keskeistä puheeksi ottamisessa on juuri kysyminen, jonka tulisi olla normaalia työikäntäntöä. Epäilyn herätessä mahdollisesta väkivallasta kysyminen on ammatillista välittämistä ja huolenpitoa ihmisistä.

Väkivallan puheeksi ottamisessa on tärkeää järjestää tilanne turvallisesti, uhrin kanssa mahdollisesti kahden kesken. Kysyminen merkitsee suoraa kysymystä esim. Lyökö joku sinua? Pelkäätkö jota-

kuta? Kenelle olet kertonut tilanteesta? Miten väkivalta ilmenee? Miltä sinusta tuntuu lyöntien seurausena? jne. (kts. liitteet 9, 11 ja 12).

Keskeisiä huomioitavia tekijöitä väkivaltatilanteessa

- Väkivaltatilanteen arviointi / kysyminen kahden kesken, mikäli mahdollista
- Huomion kohdistaminen uhriin katsekontakti huomioiden
- Työntekijän tulee ilmaista asiakkaalle, että pahoinpitely on aina rikos ja ohjata asiakasta tekemään rikosilmoitus poliisille
- Mikäli perheessä on lapsia, lasten tilanne, reagointi ja suhtautuminen tulee tarkistaa

Lähisuhde- ja perheväkivallan osapuolten hoidossa olennaisin asia on turvallisuus ja sen varmistaminen esim. turvasuunnitelman avulla. Aikuista väkivallan uhria hoidettaessa tulee tarkistaa, onko hänellä huollossaan lapsia ja miten hoito tai arki järjestyy (kts. liite 1).

Lasten ollessa kyseessä väkivaltailmiö saa lastensuojelullisen näkökulman, joka tarkoittaa lastensuojelun tarpeen heräämistä ja työntekijän ilmoitusvelvollisuutta (LsL 25 §). Työntekijän tulee arvioida mahdollinen uudelleen pahoinpitelyn uhriksi joutumisen vaara. Arviointia tulee tehdä kotona olevista riskitekijöistä esim. kumppanin päihteiden käyttö ja onko kotona aseita. Toimenpiteitä suunniteltaessa turvallisuuden lisääminen on tärkeää uhrin ja lasten arjessa. Työntekijän tulee korottaa auttajatahot ja sopia jatkotyöskentelystä sekä ohjaus-, neuvonta- ja muista palveluista.

4.2 Lapsi väkivallan kohteena

Lapsen kaltoinkohtelu, johon väkivaltailmiö liittyy, voi olla hyvin monimuotoista. Tyypillisimpiä kaltoinkohtelun muotoja ovat mm. lapsen heitteillejättö, väkivalta eri muodoissaan ja lapsen tarpeisiin vastaamattomuus. Lapsen kaltoinkohtelu tapahtuu tyypillisimmin omassa perheessä. On huomioitava, että lapseen voi kohdistua kaltoinkohtelua/väkivaltaa muuallakin kuin perheessä, esim. hoitopaikassa, lähi-ihmisen luona, koulussa, lastensuojelulaitoksessa.

Perheissä tapahtuvasta väkivallasta lapset ovat aina tietoisia. Väkivaltaisissa parisuhteissa 40–80 % lapsista joutuvat kuulemaan tai näkemään väkivaltaa perheessä tai ovat joutuneet itse sen kohteeksi. Aikuiset voivat aliarvioida sitä, miten paljon lapset ovat väkivaltaa nähneet tai kuulleet. Vanhemman kuvaus lapsen kokemuksesta ei ole riittävä silloin, kun arvioidaan väkivallan vaikutuksia lapseen.

Väkivalta lapsen elämässä:

Lapsi voi olla perheessä väkivallan todistaja, väkivallan kohde tai molempia. Väkivallalle altistuminen on lapselle vakava kehityksellinen riskitekijä, josta lapsi saattaa saada pysyviä läpi elämän kestäviä psyykkisiä ja/tai fyysisiä vammoja. Siihen, miten väkivallan todistajaksi joutuminen lapseen vaikuttaa, vaikuttavat lapsen kehitystaso, väkivallan kesto ja laatu, fyysinen etäisyys tapahtumista sekä lapsen emotionaalinen suhde tekijään.

Lapseen kohdistuva väkivalta voi ilmetä **fyysisenä, psyykkisenä tai seksuaalisena väkivaltana**. **Fyysistä väkivaltaa** ovat lapsen ravistelu, lapseen kohdistunut fyysinen väkivalta, alistaminen kaotisuudelle ja väkivallalle (liiallinen päihteiden käyttö, epäsäännöllinen elämänrytmi, lapsi väkivallan todistajana tai asuinolojen epämääräisyys), lapsen heitteillejätto tai psyykkisten perustarpeiden laiminlyönti (lapsi jätetään yksin, rajattomuus, tunteettomuus). **Henkisen väkivallan** piirteitä ovat uhkaileminen, nöyryyttäminen, hylkääminen tai eristäminen. Joidenkin tietojen mukaan luokitellaan kemialliseksi väkivallaksi se, kun lapselle annetaan alkoholia esim. tuttipullossa tai syötetään huumaavia aineita.

Lapsen **seksuaalinen hyväksikäyttö** on hänen altistamista ikään kuulumattomalle seksuaalisuudelle, jota hän ei ymmärrä ja johon hän ei voi antaa suostumusta. Seksuaalisen hyväksikäytön vahingoittaa lapsen psyykkistä ja seksuaalista kehitystä. Toistuvassa hyväksikäytössä seuraukset ovat sitä vakavampia, mitä enemmän hyväksikäyttöön liittyy väkivaltaisuutta, uhkauksia, salaisuuksia ja rooliristiriitoja. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja sen yritys on rangaistava teko rikoslain mukaan. (kts. liite 1 ja 6).

Lapsen fyysinen pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö ovat luonteeltaan sellaisia, joihin puututaan helpommin kuin laiminlyöntiin. Laiminlyönnissä eri viranomaiset eivät aina tiedä tai osaa päättää, milloin ja millä tavalla siihen pitää puuttua vai ollako puuttumatta lainkaan. Lapsen **hoidon ja avun laiminlyönti** on myös väkivaltaa. Lapseen kohdistuva laiminlyönti voidaan luokitella neljään eri ryhmään, jotka voivat tapahtua samanaikaisesti.

1. Lapsen fyysinen laiminlyönti: lapsi ei saa kasvunsa edellyttämää riittävää tai oikeaa ravitsemusta, lapsen kasvuolosuhteet ovat epähygieeniset tai siivottomat. Lapsi alistetaan puutteellisen valvonnan vuoksi vaaroille.
2. Lapsen emotionaalinen laiminlyönti: emotionaalisisessa puutteessa elävällä lapsella on vain niukasti tai ei lainkaan kokemuksia rakastetuksi tulemisesta, hyväksynnästä tai arvostuksesta.

Vanhempi ei reagoi lapsen emotionaalisiin tarpeisiin, vanhempi kohdistaa lapseen vihamielisyyttä, halveksuntaa tai torjuntaa tai vanhemman vuorovaikutus on epäjohtonmukaista ja lapsen ikään nähden epäasiallista. Vanhemmat ovat kyvyttömiä tunnistamaan lapsen yksilöllisyyttä tai psykologisia rajoja ja lasta käytetään vanhemman tarvitsevuuden tukijana. Vanhemmat ovat kyvyttömiä turvaamaan lapsen sosiaalisia tarpeita ja sopeutumista. Jatkuva emotionaalinen laiminlyönti voi johtaa lapsen kaikkien toiminta-alueiden häiriintymiseen.

3. Lapsen lääketieteellinen laiminlyönti: lapsen huoltaja suhtautuu välinpitämättömästi lapselle määrättyyn lääkitykseen ja muuhun hoitoon, kuten kuntoutukseen, terapiaan ja suunniteltuihin tutkimuksiin tai toimenpiteisiin.
4. Lapsen koulutuksellinen laiminlyönti: lasta ei toimiteta kouluun tai lapsi itse kieltäytyy erisyistä menemästä kouluun. Huoltajat saattavat suhtautua negatiivisesti koulun ehdottamiin tukiratkaisuihin lapsen koulunkäynnin tukemiseksi. Koulutukselliseen laiminlyöntiin luetaan myös kouluviranomaisten ja lapsen kannalta muiden merkityksellisten aikuisten riittämätön puuttuminen koulukiusaamiseen (nykyaikaisia koulukiusaamisen muotoja ovat esim. netti- ja kännykkäkiusaaminen).

Altistuminen vanhempaan kohdistuvalle väkivallalle vaikuttaa monella tavalla lapsen elämään ja kehitykseen. Osa vaikutuksista on suoria ja välittömiä, osassa on kyse epäsuorista vaikutuksista. Tällöin väkivalta vaikuttaa vanhemman kykyyn ja tapaan toimia vanhempana, mistä on aina seurauksia lapselle. Lapsella voi olla käytöshäiriöitä, levottomuutta, aggressiivisuutta, ahdistuneisuutta tai masentuneisuutta sekä 5–30 %:lla selviä traumaoireita. Varhaisella puuttumisella voidaan lapsen kasvutekijöihin tuoda suojaavia tekijöitä. Turvallisen aikuissuhteen luominen auttaa lapsen selviytymisessä.

Kun kysymys on lapsista lähisuhteissa tapahtuvassa välivaltatilanteessa, niin työntekijän puuttumiskynnyksen tulee olla matala. Mikäli lapsi näkee tai kokee perheväkivaltaa tai lapsen hoito laiminlyödään, työntekijän lastensuojeluilmoituksen velvoite aktivoituu. Lastensuojelulakiin perustuva **ilmoitusvelvollisuus menee aina salassapitovelvollisuuden edelle**. Työntekijän puuttumattomuus tai vaikeneminen merkitsee perhesalaisuuden ylläpitämistä ja väkivallan hiljaista hyväksyntää. Ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöminen voi ääritapauksissa johtaa rikos- tai työoikeudellisiin sanktioihin.

Työntekijän huolen tulee herätä aina, jos

- lapsi on toistuvasti vetäytyvä, väsynyt, poissaoleva, keskittymiskyvytön.

- lapsella on kehitysviivästymiä erityisesti puheen alueella.
- lapsen leikki on mekaanista, väkivaltaista tai lapsi ei leiki lainkaan.
- lapsi tietää kehitystasoonsa nähden liikaa fyysisestä, henkisestä tai seksuaalisesta väkivallasta.
- lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti muita lapsia kohtaan, sisarusiaan kohtaan tai vanhempiaan kohtaan.
- lapsi puheessaan tai tarinoissaan vihjailee tai puhuu suoraan joko perheen jäsenten välisestä tai itseensä kohdistuvasta väkivallasta.
- lapsen kehossa on mustelmia tai muita väkivallan merkkejä, joiden kerrottu syntymekanismi ei vastaa vamman laatua.
- alle yksivuotiaalla on luunmurtumia.

Huoli voi ilmetä kun työntekijä huomaa, että lapsen puheessa on väkivallan ilmaisuja leikin, tekemisen tai piirtämisen aikana. Huoltajalle tulee kertoa huolen heräämisestä ja lapsen tilanteen arvioinnista lastensuojelun kautta. Tällöinkin tulee varmistaa perheenjäsenten turvallisuus.

Lapsen kanssa työskentelyssä lapsen osallisuus on tärkein elementti. Työntekijän tulee luoda tapaamistilanne turvalliseksi samoin kuin hänen tulee puhua lapselle hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tapaamisessa korostuu luottamuksen syntyminen lapsen ja työntekijän välille. Lapselle tulee kertoa, että lähisuhde- ja perheväkivalta ei ole hänen syynsä ja että siihen on olemassa auttamismuotoja (kts. liite 1, 13 ja 14).

Lastensuojelulain 25 § määrittelee ilmoitusvelvollisuuden:

Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanottotoimintaa tai hätäkeskustoimintaa taikka koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäy-

tyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Kuka tahansa muu henkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen, mutta hänellä ei ole siihen velvollisuutta.

Lastensuojelun tarve tarkoittaa, että vakavaakin vähäisempi huoli lapsen kehityksen tai terveyden vaarantumisesta edellyttää yhteydenottoa lastensuojeluun. Sen on liityttävä nimenomaan seikkoihin, jotka todennäköisesti uhkaavat lapsen hyvinvointia. Kyseessä on epäily, joka perustuu ilmoittajan omiin havaintoihin. Ilmoittajalla ei tarvitse olla varmuutta ilmoituksen johtavan lastensuojelutoimenpiteisiin.

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida lastensuojelutarpeen selvitys. Kun lastensuojelu vastaanottaa lastensuojeluilmoituksen, sosiaalityöntekijän tulee välittömästi arvioida lastensuojelun kiireellisyys. Mikäli lapsen asioissa ei ole välitöntä kiireellistä tarvetta suojeluun, on sosiaalityöntekijän arvioitava seitsemän päivän kuluessa, onko ryhdyttävä lastensuojelutarpeen selvitykseen. Lastensuojelutarpeen selvityksen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluisan vireille tulosta. Lähi- ja perhesuhteissa tapahtuva väkivalta voi olla ilmoitusperuste myös silloin, kun väkivalta ei kohdistu suoraan lapseen. Lastensuojeluilmoitus tehdään kunnan lastensuojeluviranomaiselle, joka voi tehdä edelleen tutkintapyynnön poliisille lapsen pahoinpitelyepäilyistä. Mikäli lapsi on välittömässä vaarassa tai muuten kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa, niin lapsen kiireellinen sijoitus on tarpeen LsL 38 §:n mukaisesti. Sijoituksen tarvetta voivat aiheuttaa lapsen kasvuolosuhteet tai oma käyttäytyminen (kts. liite 1, 13 ja 16).

Lastensuojeluilmoituksen tarve herää, mikäli

- lapsi on usein ulkona epätavallisina aikoina tai hänen vaatetuksensa ei usein ole säiden mukainen
- lapsen käyttäytyminen on normaalista poikkeavaa, esimerkiksi hyvin vetäytyvää, apaattista tai yliaggressiivista
- vanhemmat lyövät lasta
- vanhemmat ovat lapsen seurassa vahvassa humalassa tai huumausaineiden vaikutuksen alaisena
- lapsi on päihtynyt tai huumausaineiden vaikutuksen alaisena.

Lastensuojeluilmoitus tehdään kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, käytännössä sosiaalitoimeen tai sosiaalityöntekijöille. Suositeltavaa on tehdä kirjallinen lastensuojeluilmoitus.

Lastensuojeluviranomaisilla on velvollisuus ilmoittaa tiedoissa olevat seikat uudelle asuinkunnalle ja toimittaa sinne tarvittaessa lapsen liittyvät asiakirjat. Jos lastensuojeluun tulee tieto lapsesta, jonka epäillään joutuneen pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, lastensuojelu tekee siitä välittömästi ilmoituksen poliisille. Rikoksen esitutkinta ja selvittäminen ovat poliisin vastuulla, sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaiset voivat antaa poliisille pyynnöstä asiantuntija-apua tutkimukseen (kts. liite 2).

4.3 Väkivallan tekijä asiakkaana

Väkivaltatyössä myös itse väkivallan tekijä tarvitsee hoitonsa hänen niin halutessaan. Väkivallan tekijän kanssa työskennellessä on huomioitava vallan ja kontrollin suhde sekä väkivallan käyttöön liittyvä jaksottaisuus. Jokainen emotionaalisesti ja fyysisesti väkivaltainen tapahtuma lisää tai vahvistaa väkivallan tekijän valta-asemaa ja kontrollia suhteessa uhrin. Väkivallan tekijällä on tapana tällöin vaikuttaa uhrin toimintaan, ajatuksiin, tunteisiin, uskomuksiin ja käsityksiin manipuloimalla häntä, käyttäen hyväkseen suhteen läheisyyttä ja uhrin solidaarisuuden tunteita. Usein väkivaltaiseen suhteeseen liittyy jaksottaisuus, joissa väkivalta ja rauhallinen kausi vuorottelevat.

On muistettava, että vastuu väkivallasta on aina väkivallan käyttäjällä. Väkivallan puheeksi ottaminen väkivallan tekijän kanssa tekee asiasta julkisen, mikä on yleensä väkivaltaa ehkäisevä ja hillitsevä tekijä. Perhetilanteen puheeksi ottamisen ja auttamisen tarkoituksena tulee olla koko perheen auttamisprosessi. Päihteiden mukana ollessa tilanteessa on mukana erilaisia ilmiöitä, jotka vaikuttavat toinen toisiinsa. Asiakkuudessa tarkastellaan päihteiden käytön seurauksia, väkivallan mukana oloa päihteiden käyttöön liittyen sekä itse väkivaltaa ilmiönä asiakkaalla.

Väkivaltakuvion takana voivat olla ristiriidat, mustasukkaisuus, hylätyksi tulemisen pelko, avioeron tuska, uskottomuus tai seksuaalinen torjunta, mihin sisältyy voimakkaita tunteita. Väkivallan tekijä kokee usein voimakasta häpeän ja syyllisyyden tunnetta. Tekijä pyrkii selviytymään tilanteesta vähättelemällä ja kieltämällä vastuunsa ja syyllistämällä muita. Väkivallan tekijän ja uhrin kokemukset ja kertomukset tapahtumista ovat usein erilaisia ja ristiriitaisia keskenään. Päihteiden vaikutuksen alaisena oleminen madaltaa väkivallan käyttämisen kynnystä.

Väkivallan tekijän kanssa työskennellessä tulee huomioida muiden perheenjäsenten turvallisuus. Väkivallan tekijän ohjaus ja neuvonta ovat keskeisiä auttamisen elementtejä. Keskusteluissa on tuo-

tava esiin se, että pahoinpitely on rikos. Väkivallan tekijän on hyvä tietää lastensuojeluvälvoitteesta ja siihen liittyvästä ilmoitusvelvollisuudesta. Joskus väkivallan tekijän kanssa työ ei tuota vaikuttavuutta, tällöin työn kohteeksi tulevat väkivallan uhrit.

5. Viranomaista ohjaavat säännökset

5.1 Salassapitosäännökset

Laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) on säännökset kaikkia viranomaisia koskevista salassapitomääräyksistä. Julkisuuslaki on ns. yleislaki ja siinä säädetään mm. vaitiolovelvollisuudesta, asiakirjojen salassapidosta ja muista tietojen saantia koskevista yleisten ja yksityisten etujen suojaamiseksi välttämättömistä rajoituksista sekä salassapidon väistymisestä.

Julkisuuslain ohella ja sitä täydentävästi joudutaan soveltamaan useita toimialakohtaisia salassapitosäännöksiä. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa on omat säädöksensä salassapitovelvoitteista (laki potilaan asemasta ja oikeuksista, 17.8.1992/785, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812). Kouluviranomaisia sitoo perusopetuslaissa (21.8.1998/628) säädetty salassapitovelvollisuus. Viranomaisyhteistyössä ongelmallista on se, että eri alan toimijoita sitovat eri säännökset. Pulmallisuutta lisää se, että tietoisuus toisten säännöksistä voi työntekijöillä olla puutteellista. Osalla viranomaisista oikeus saada tai antaa tietoa on laajempi kuin toisilla.

Yksityiselämä suojataan perustuslailla. Salassapitosäännösten tarkoituksena on turvata arkaluonteisten tietojen luottamuksellisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaan on voitava luottaa siihen, että hänen viranomaiselle antamat yksityiselämää koskevat tiedot eivät mene ulkopuolisten tietoon. Henkilön itsemääräämisoikeus kuuluu myös yksityisyyden suojaan. Lähisuhde- ja perheväkivallan kanssa työtä tekevä työntekijä kohtaa uhrin itsemääräämisoikeuskysymyksen. Perusajatuksena on sen kunnioittaminen, mutta lähisuhde- ja perheväkivallan mukana olo sisältää sellaisia erityispiirteitä, että salassapitosäännökset voivat väistyä tiettyjen edellytysten väistyessä.

Tietojen luovuttaminen voi ensisijaisesti perustua asianosaisen suostumukseen. Suostumuksen tulee olla vapaaehtoinen ja yksilöity. Henkilön tulee tietää missä tilanteissa ja mihin tarkoitukseen hänen tietojensa luovutetaan. Alaikäisen kohdalla tietojen luovuttamiseen suostumuksen antaa lapsen huoltaja.

Suostumuksessa tulee olla tieto:

- kenen tietoja luovutetaan
- mihin tarkoitukseen tietoja luovutetaan
- kenelle tietoja luovutetaan
- suostumuksen antajan tiedot

Lapsen edun nimissä on tilanteita, joissa työntekijällä on oikeus saada tietoja toiselta viranomaiselta kuten esim. poliisilla ja sosiaaliviranomaisella. Lapsen etu on, että tiedot ovat tarpeellisia ja välttämättömiä lakisääteisen asian hoitamista varten. Niissä tilanteissa, missä salassapitovelvollisuus ilman suostumusta voi väistyä, on asianomaisen suostumus pyydettävä ja samalla kerrottava, että tietoja tullaan luovuttamaan muulle viranomaiselle.

Liitteessä 5 on kerrottu poliisin ja lääkärin yhteistyöstä ja prosessikaavio 5 on kuvaus poliisin ja oikeuslaitoksen lähisuhde- ja perheväkivaltatoimintamallista.

5.2 Dokumentointi

Yksi viranomaista ohjaavista toiminnoista on dokumentointi. Dokumentoinnissa peruseriaatteina ovat tietojen kerääminen ja kirjaaminen ajantasaisina, asianmukaisina ja totuudenmukaisina. Dokumentoinnissa tärkeää on kirjata, mistä / keneltä tieto on saatu.

Asiakkaan oikeus omiin tietoihinsa

Asiakkaalla on oikeus pyynnöstä saada tarkastaa kaikki häntä itseään koskevat tiedot. Hänen oikeutensa piiriin kuuluu nähdä sekä tietokoneelle tallennetut tiedot että muutoin esimerkiksi asiakaskortissa tai -kansiossa olevat häntä koskevat tiedot. Hänellä on oikeus pyynnöstä saada jäljennökset näistä tiedoista. Tarkastusoikeuden toteuttaminen on maksutonta kerran vuodessa. Jos tietoja pyydetään useammin, saadaan periä kohtuullinen korvaus. Mikäli asiakirjoissa on sellaisia asioita, joita asiakas ei ymmärrä, hänelle tulee ne selvittää.

Huoltajalla on pääsääntöisesti oikeus tarkastaa alaikäisen lapsensa tiedot, ellei henkilötietolaissa säädetty kieltäytymisperuste tule kyseeseen. Jos alaikäisellä on sosiaalihuollon asiakaslain 11 §:ssä säädetyn itsemääräämisoikeuden perusteella oikeus kieltää itseään koskevien tietojen antaminen lailliselle edustajalleen, tällöin laillisella edustajalla ei ole myöskään henkilötieto- tai julkisuuslain

mukaista tarkastusoikeutta kyseisiin tietoihin. Lapsella ei ole ehdotonta oikeutta kieltää tietojen luovuttamista vanhemmalle/hooltajalleen, vaan ammattihenkilö joutuu arvioimaan tilannetta.

Terveydenhuollossa hooltajalla ei ole tarkastusoikeutta silloin, jos lapsi on potilaan asemaa ja oikeuksia koskevan lain mukaisesti kieltänyt tietojensa antamisen hooltajalleen. Lapsella itsellään voi olla hooltajan ohella tarkastusoikeus omiin tietoihinsa, jos hänellä on puhevalta asiassa.

Perusajatuksena on, että asiakkaalle tulee antaa nähtäväksi hänen pyytämänsä tiedot ja/tai jäljennökset niistä. Tietojen antamisesta voidaan kieltäytyä, jos tiedon antamisesta saattaisi aiheutua vakavaa vaaraa asiakkaan terveydelle tai hoidolle taikka jonkun muun oikeuksille. Jos tietojen antamisesta kieltäydytään, viranomaisen tulee antaa päätös ettei tietoja anneta (perusteet löytyvät julkisuuslain 14 §:stä ja 12 §:stä). Todistuksessa on mainittava myös kieltäytymisen syy. Esimerkiksi lähisuhde- ja perheväkivaltatilanteessa lapsen suojaaminen vanhemman väkivallalta tai väkivallan uhkalta voi olla peruste olla luovuttamatta tietoja vanhemmalle. Asiakkaalla on oikeus saattaa asia tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi. Hyvän tietojenkäsittelytavan mukaista on ilmoittaa asiakkaalle tästä oikeudesta.

6. Prosessikuvaukset

Peruseriaatteiltaan lähisuhde- ja perheväkivalta etenee alkuarvioinnista suunnitelmallisiin jatko-toimenpiteisiin ja sitä myötä seuranta- ja arviointitilanteisiin. **Alkuarvioinnin perusteella arvioidaan lähisuhde- ja perheväkivallan mukana oloa ja siihen liittyvän huolen vakavuutta.** Havainto väkivallasta edellyttää aina puheeksi ottamista, asianosaisten/osapuolten kuulemista ja jatko-toimenpiteiden arviointia. Työntekijä voi keskustella huolesta työyhteisössä tai konsultoida perheneuvolan tai lastensuojelun työntekijää nimeä paljastamatta.

Erityisesti alkuarvioinnin aikana tulee työntekijän huomioida lasten asema ja lasten yhteys tapahtuneeseen. Mikäli tapahtuneeseen liittyy lapsia, on velvoittavaa turvata lasten asema ja tehdä LsL 25 §:n mukaan lastensuojeluilmoitus. Täten aktivoidaan lastensuojelu ja lasten turvallisuuden varmistaminen.

Erityistä on se, että **lähisuhde- ja perheväkivaltaprosessit eri työyhteisöissä etenevät perustehtävän ja sen erityisosaamisen mukaisesti..**

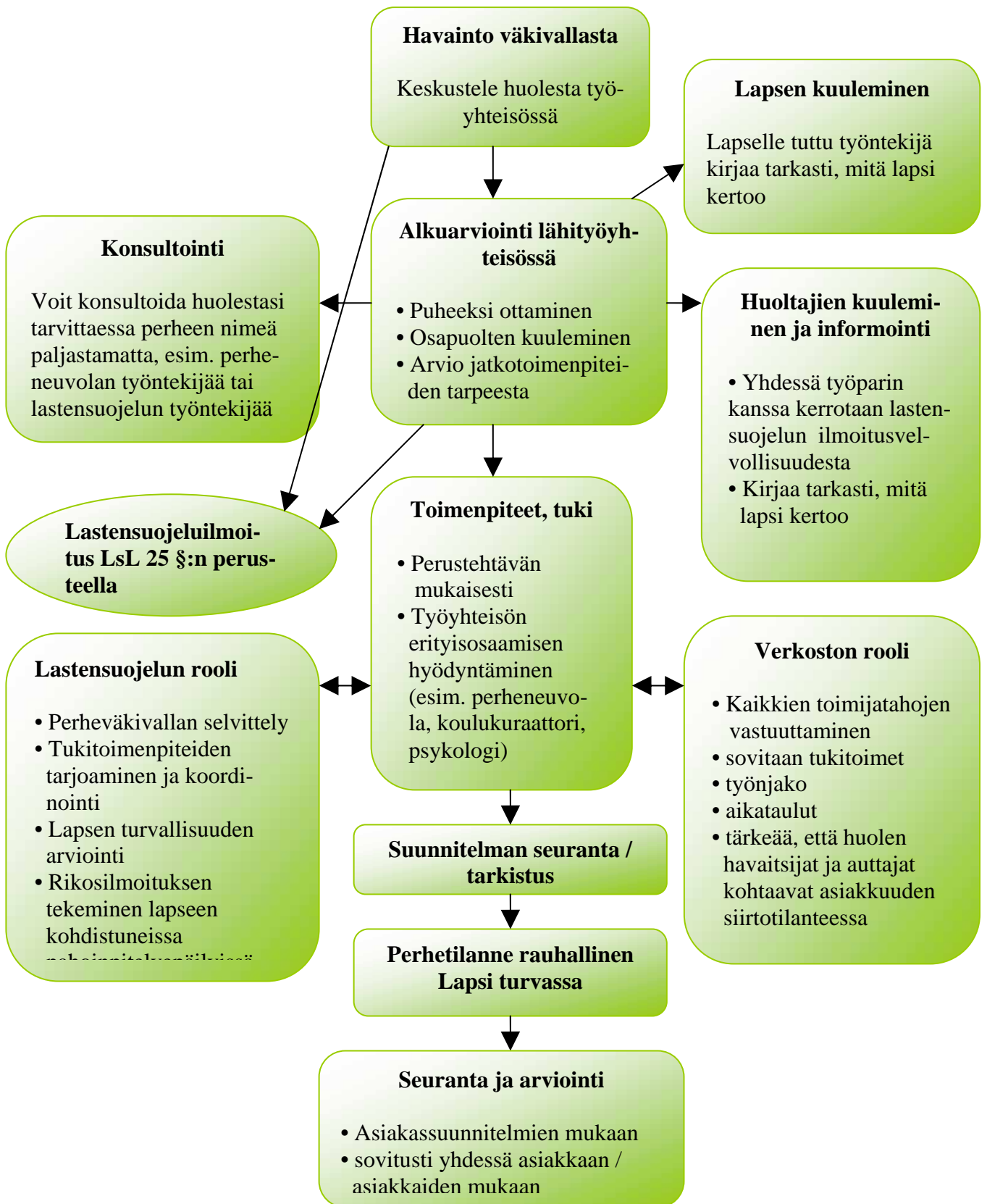
Kun havainto väkivallasta tulee, on hyvä aluksi keskustella huolesta työyhteisössä. Mikäli kyseessä on lapsi/lapset lastensuojelun tarve herää ja työntekijän velvollisuus on perustehtävän mukaisesti toimia lastensuojelun aktivoimiseksi. Pääsääntöisesti lasten ollessa kyseessä tehdään lastensuojeluilmoitus lapsesta, jolloin lastensuojelun työntekijät tulevat arvioimaan lastensuojelutarpeen selvityksen tarpeellisuutta.

Jatkotoimenpiteiden arviointi ja siitä seuraava suunnitelmallinen jatkotyö siirtyvät perustehtävän mukaisesti sen erityisosaamisalueelle; lähisuhde- ja perheväkivaltakysymyksiä hoitaville työntekijöille esim. lastensuojelun ja perheneuvolan työntekijöille tai lääkäreille.

Lähisuhde- ja perheväkivaltatyö tulee olla suunnitelmallista ja yhdessä asiakkaan kanssa tehtävää työtä, johon liittyy **arviointia ja seuranta.**

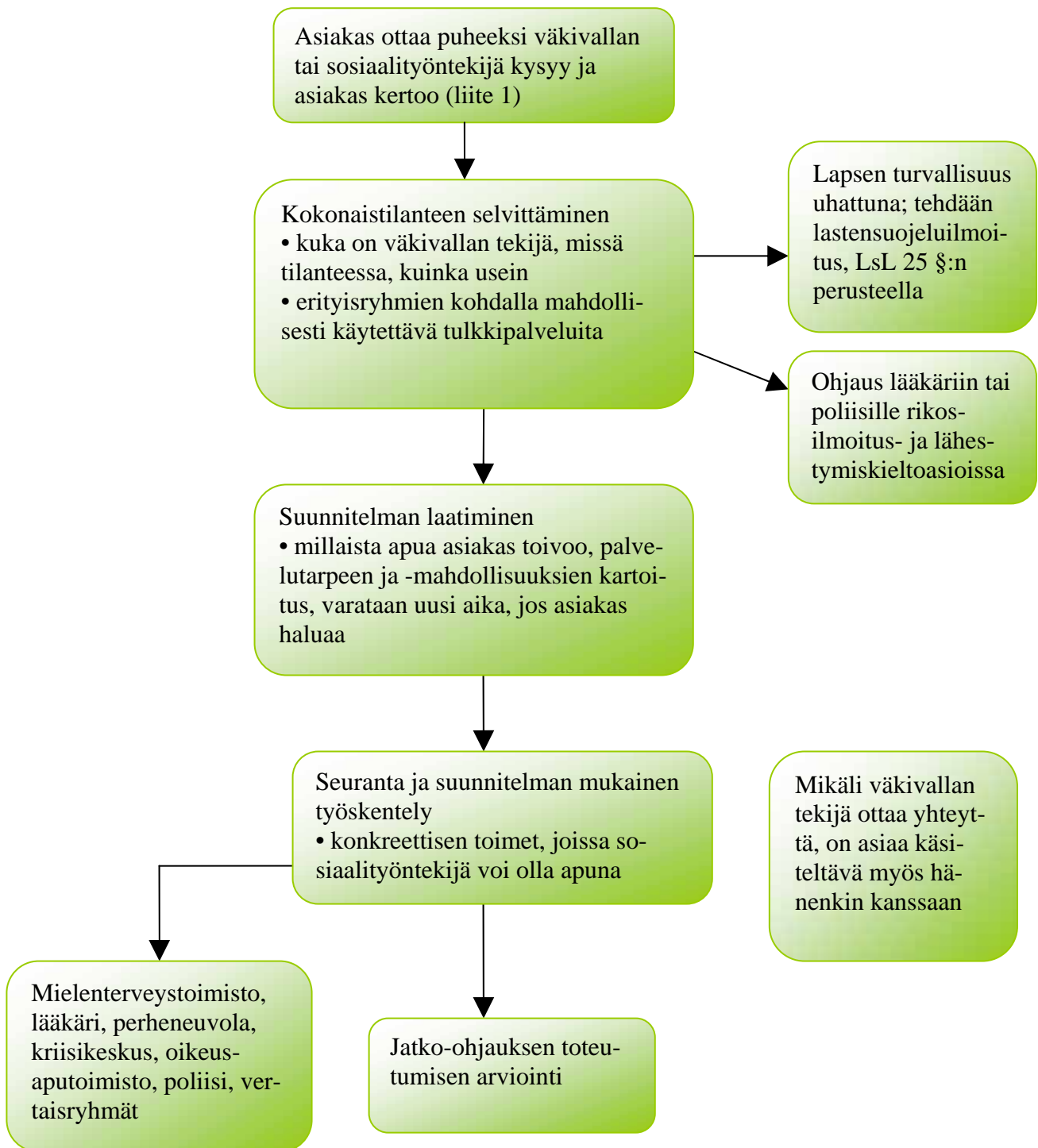
Tämän oppaan seuraavat osiot opastavat lukijaa lähisuhde- ja perheväkivaltatyön eri prosessipolkujen tutustumiseen eri työyhteisöissä ja eri perustehtävän mukaisesti.

6.1 Alkuarviointi

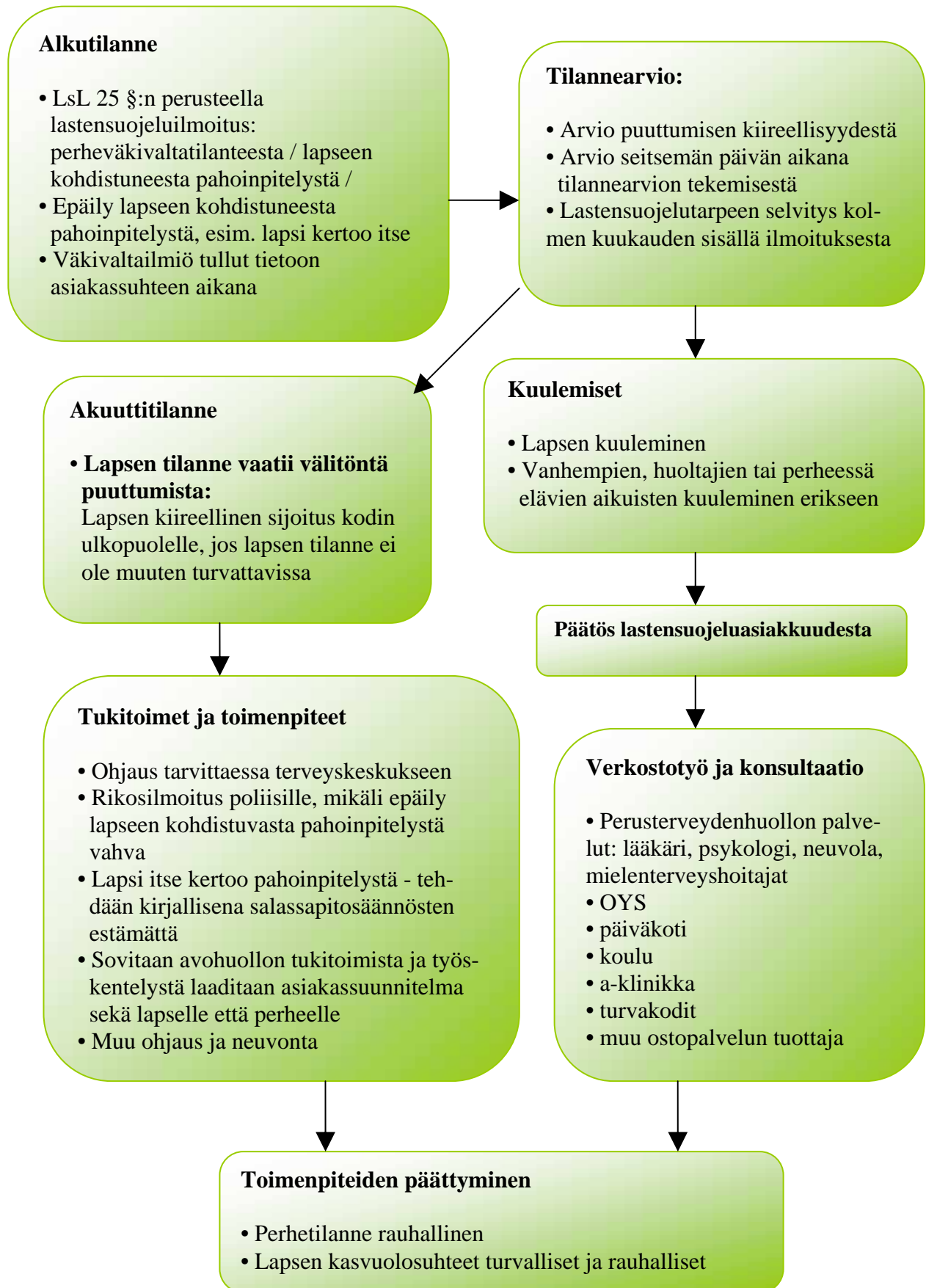

7. Perusturvan eri toimijatahojen prosessikuvaukset

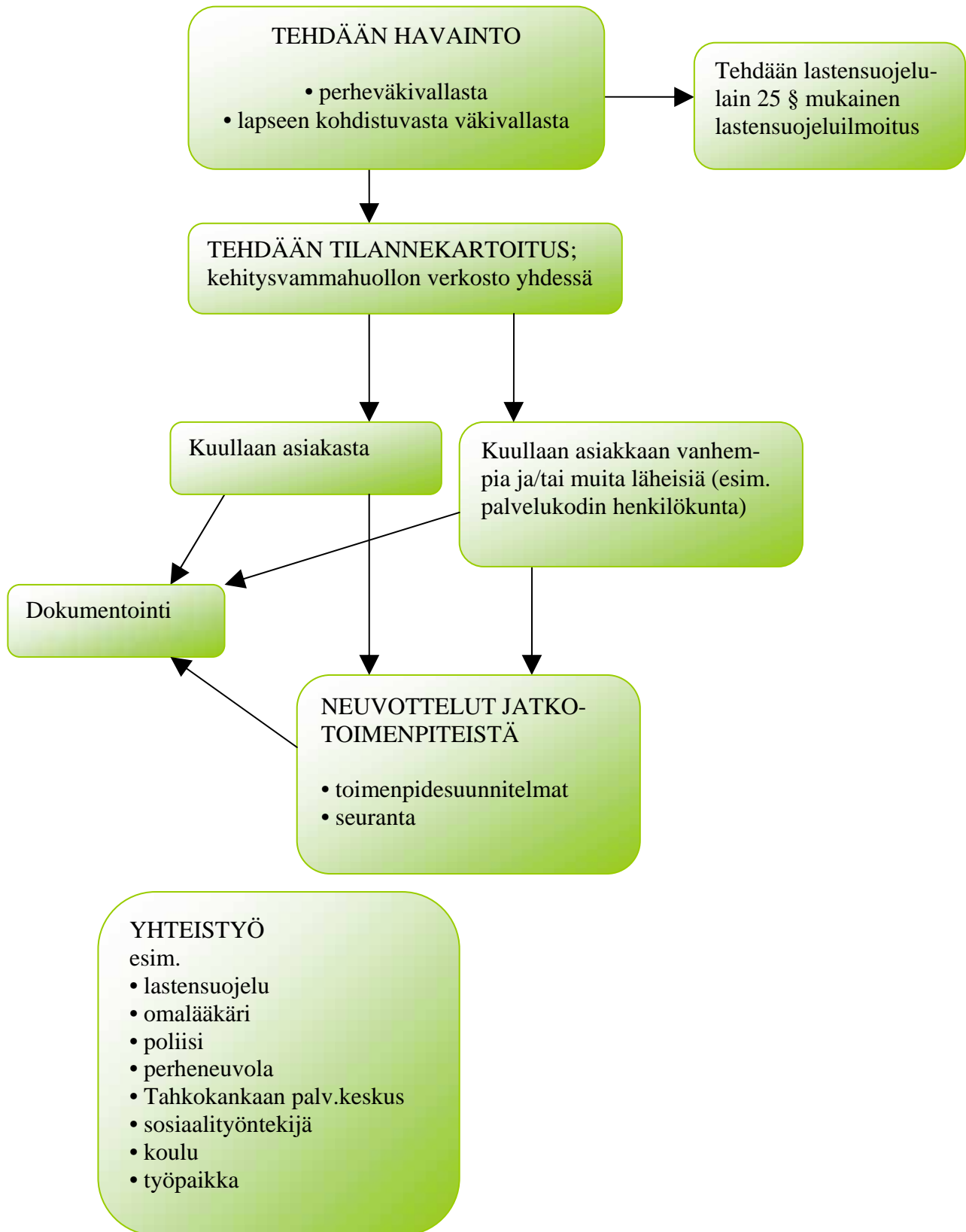
7.1 Aikuissosiaalityö

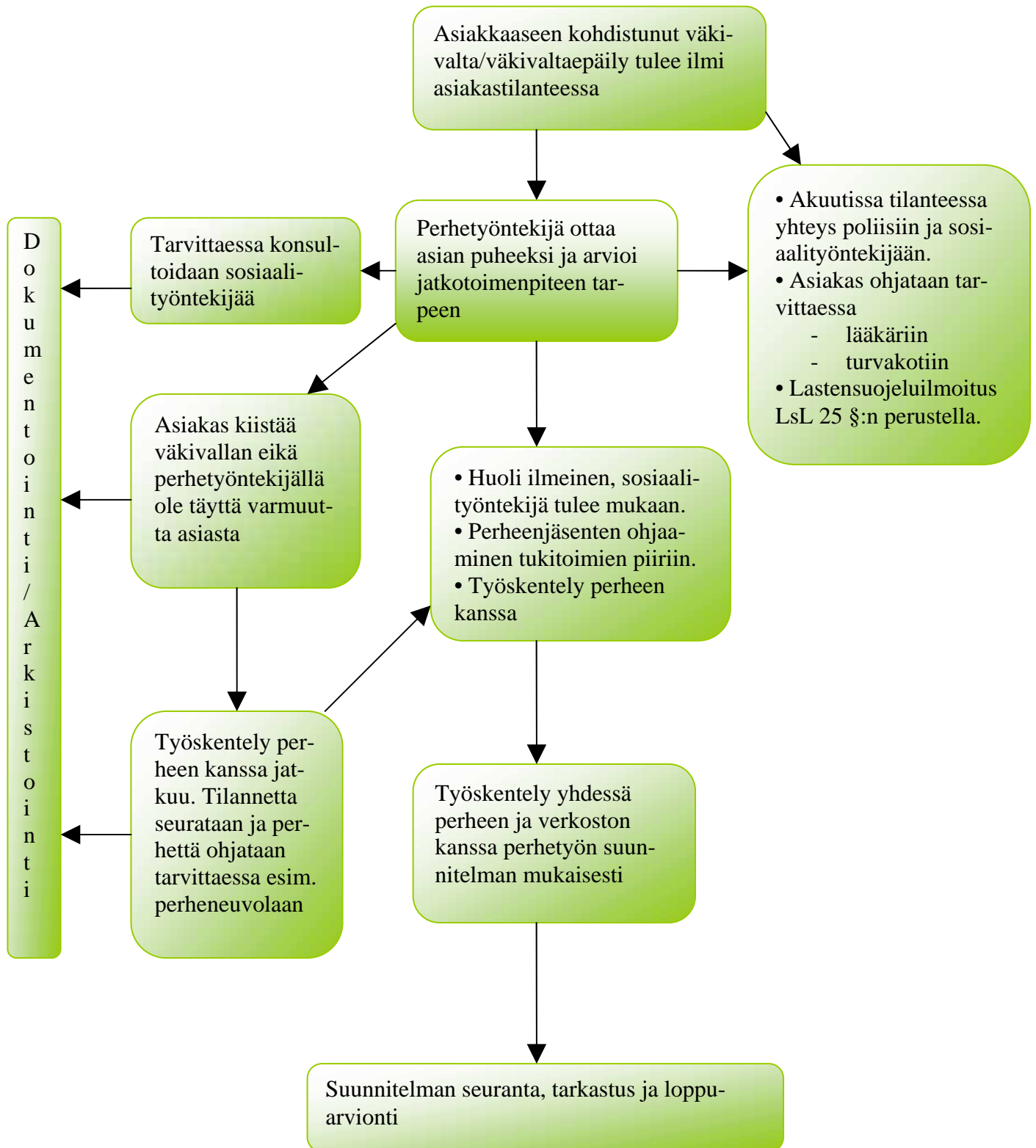
7.2 Lastensuojelu

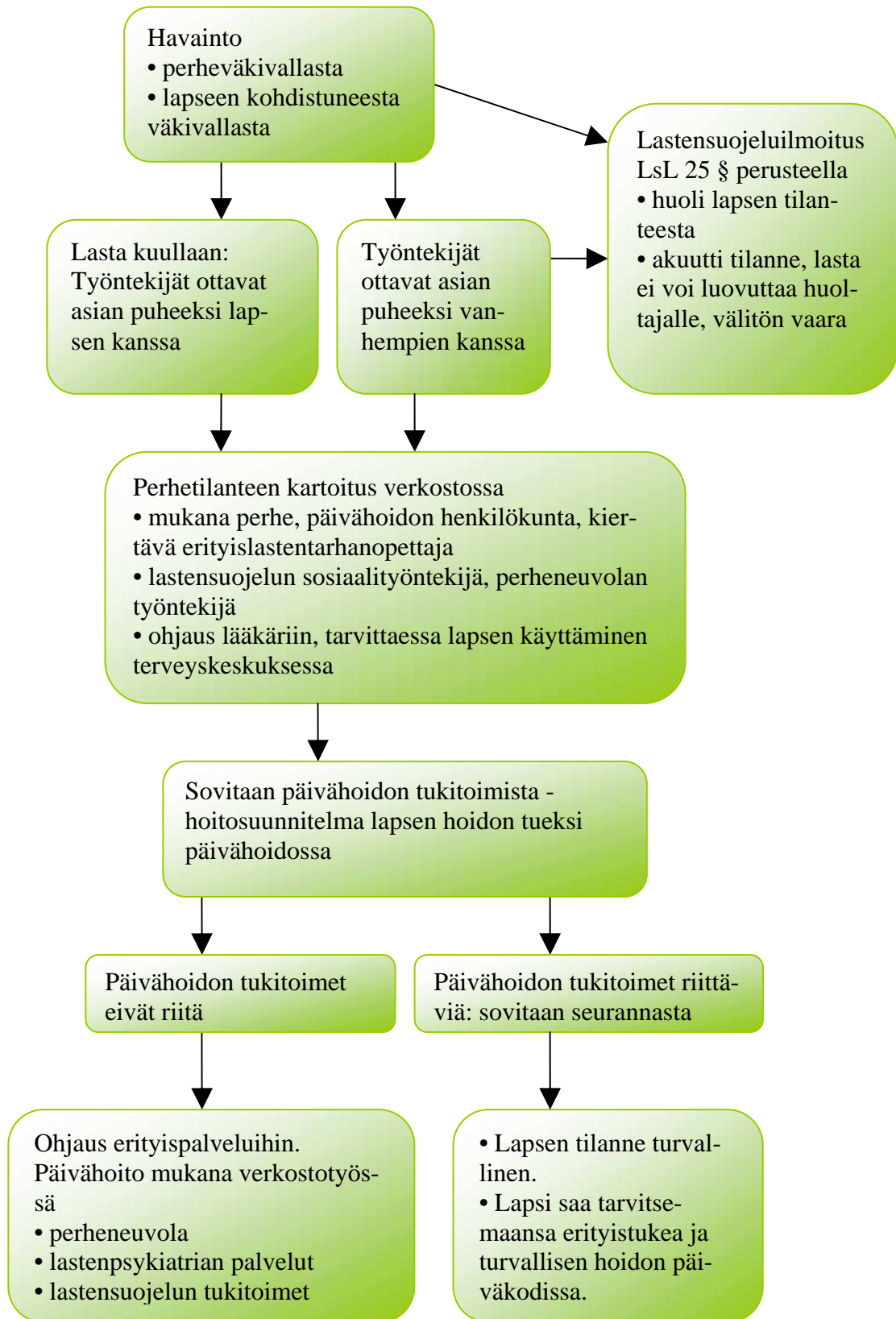
7.3 Kehitysvammahuolto

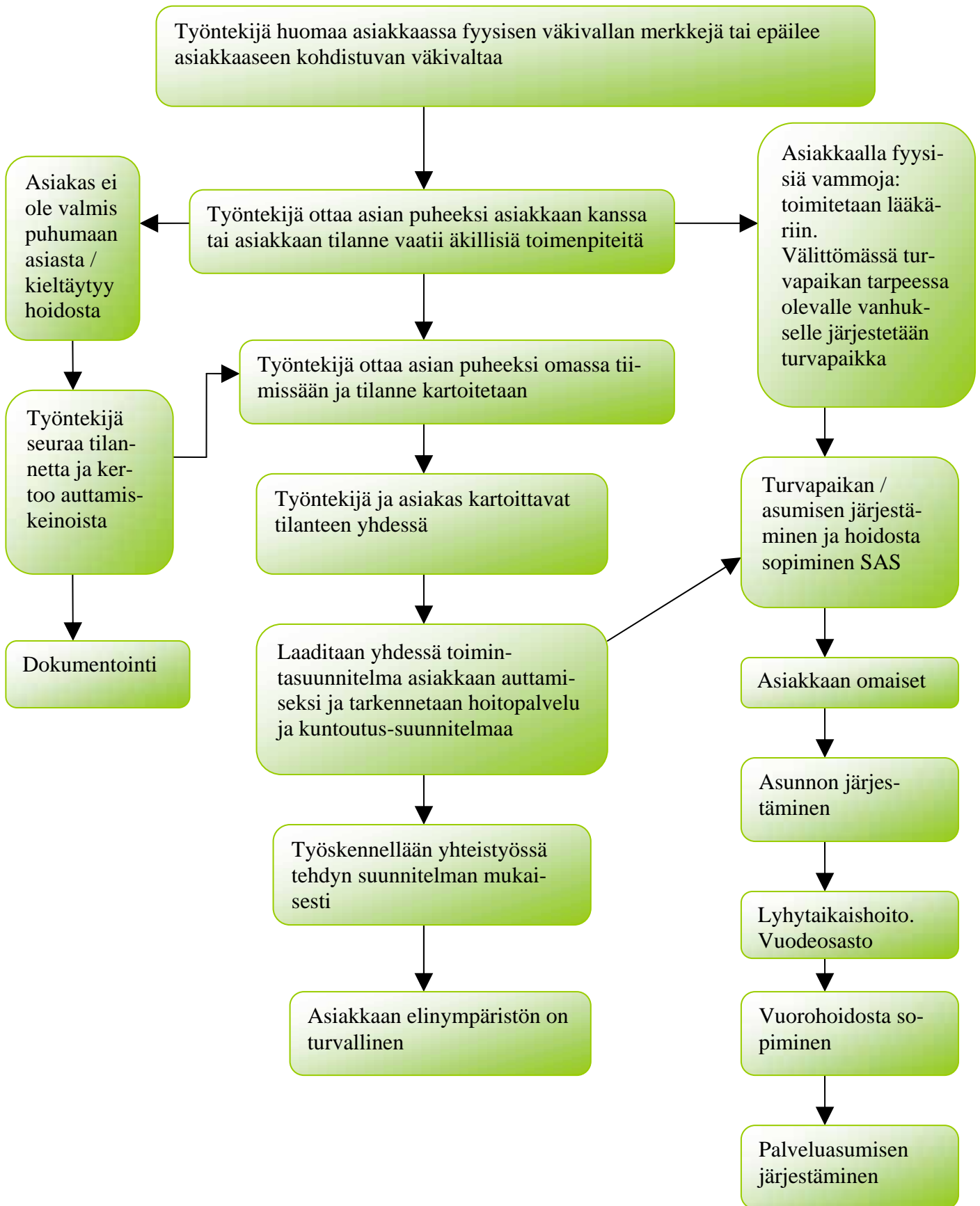
7.4 Perhetyö

7.5 Päivähoito

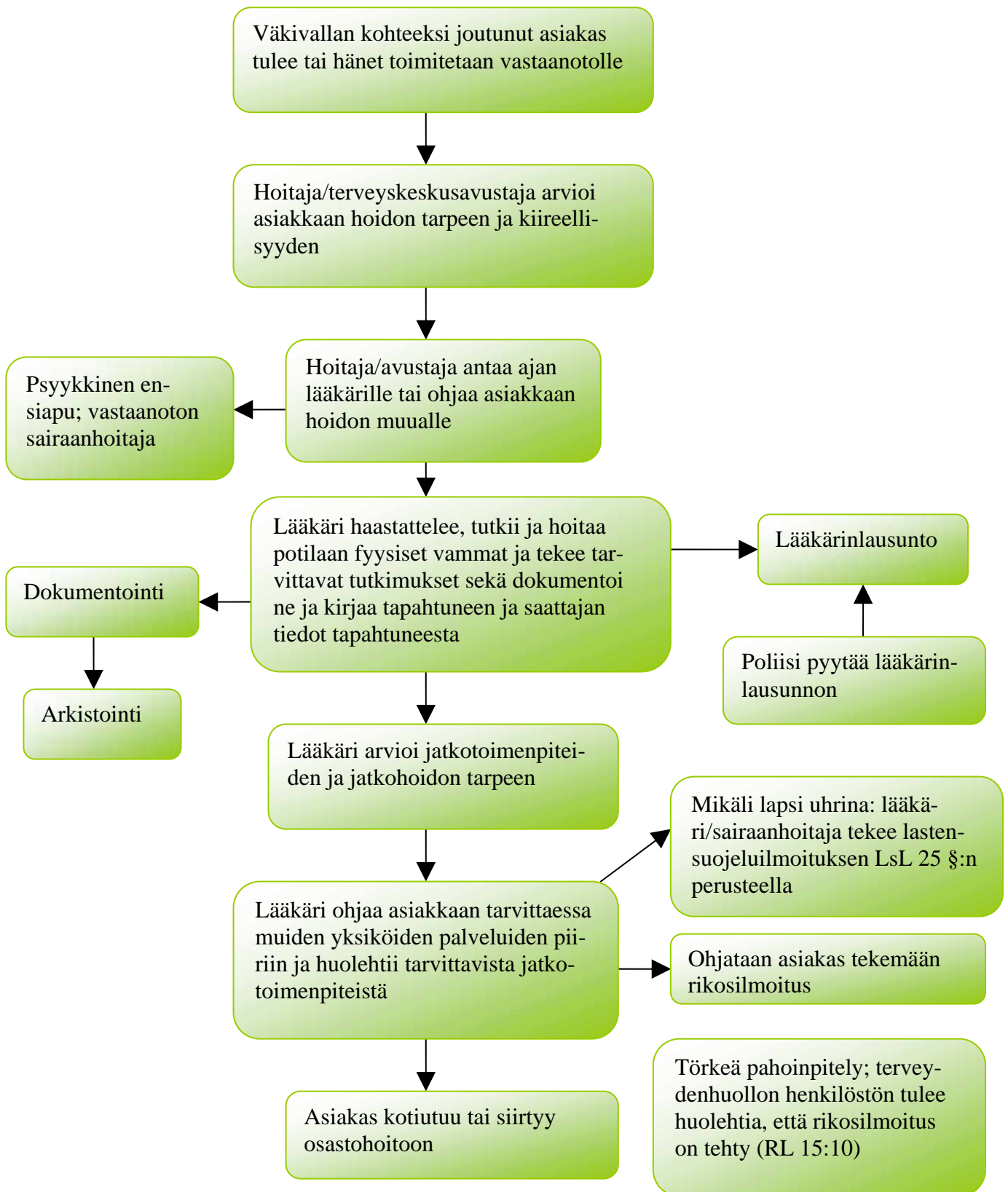

7.6 Koti- ja laitoshoido

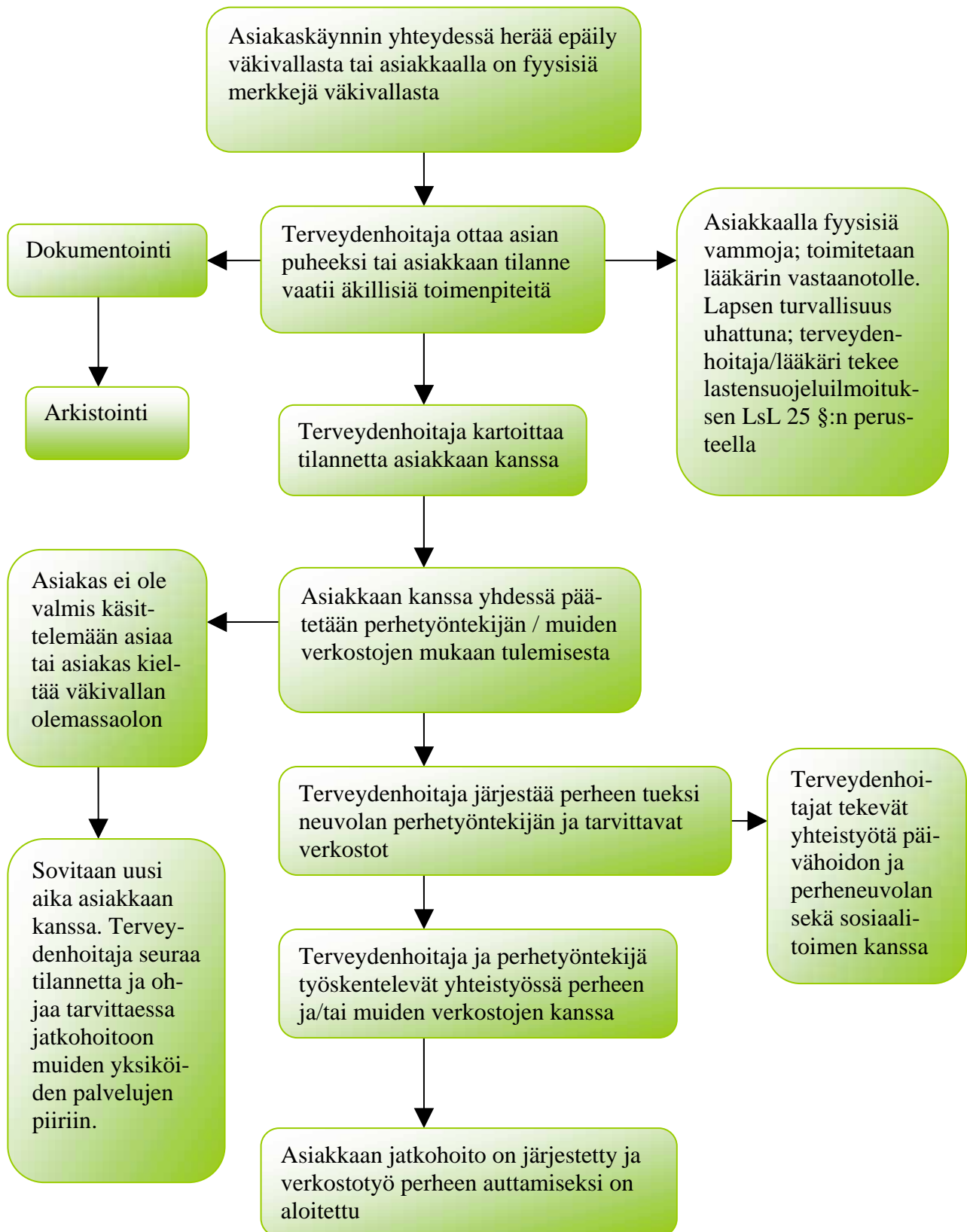

8. Terveysthuollon eri toimijatahojen prosessikuvaukset

8.1 Terveysthuollon vastaanotto

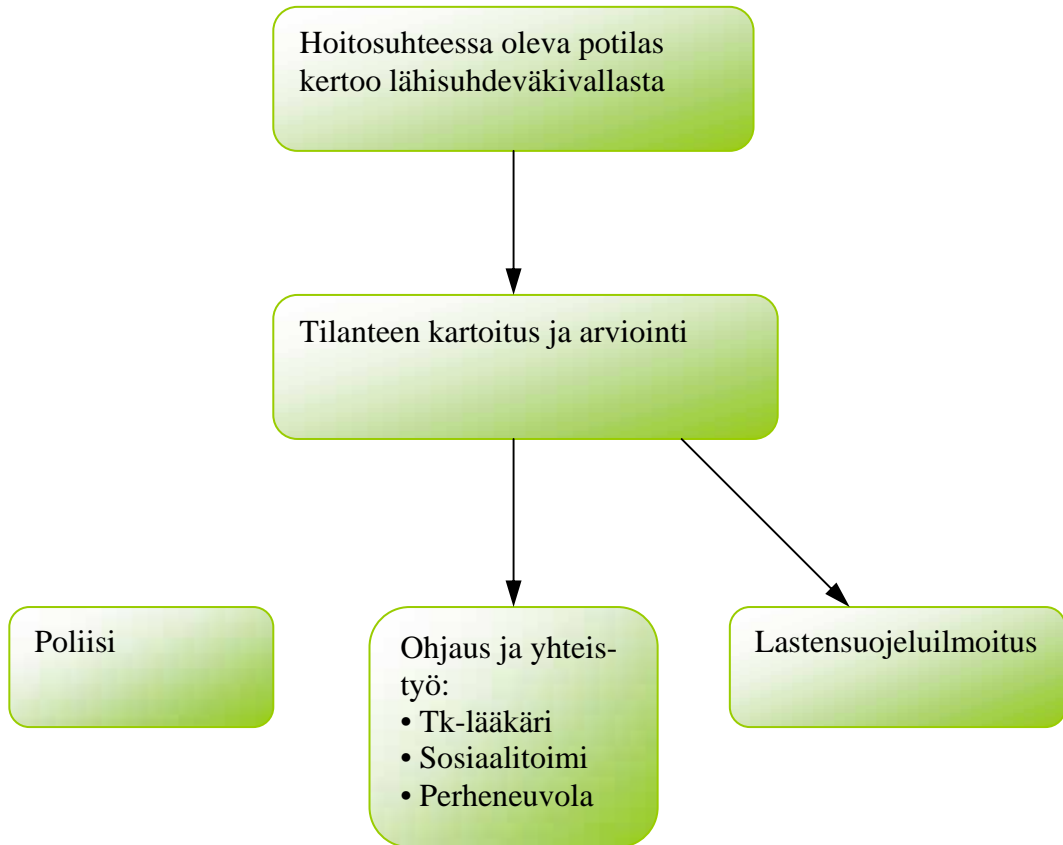

8.2 Äitiys- ja lastenneuvola

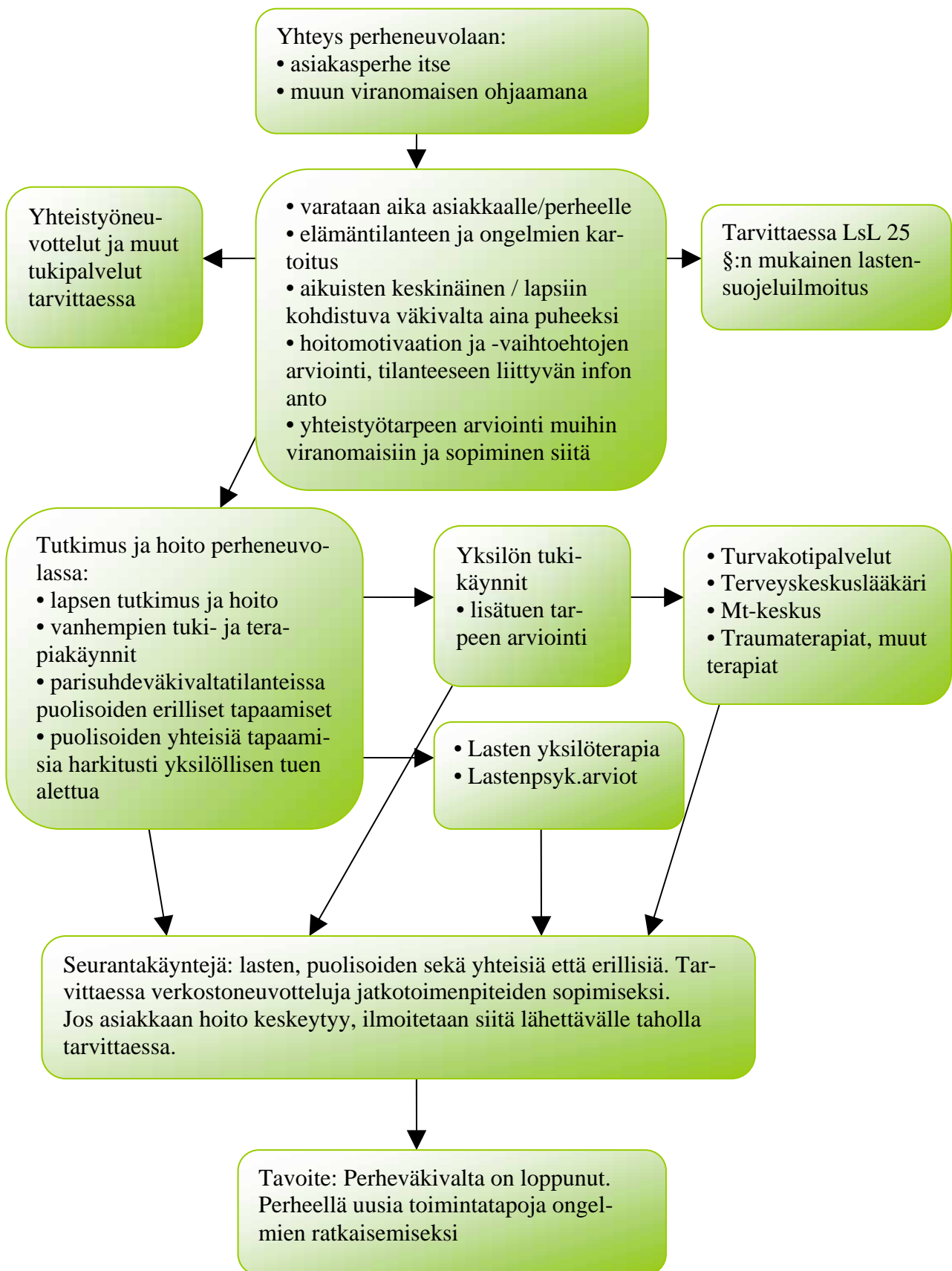

8.3 Mielensterveys

Mielensterveyskeskuksessa hoidetaan lääkäriin lähettämiä potilaita, joilla on diagnosoitu mielensterveydenhäiriö

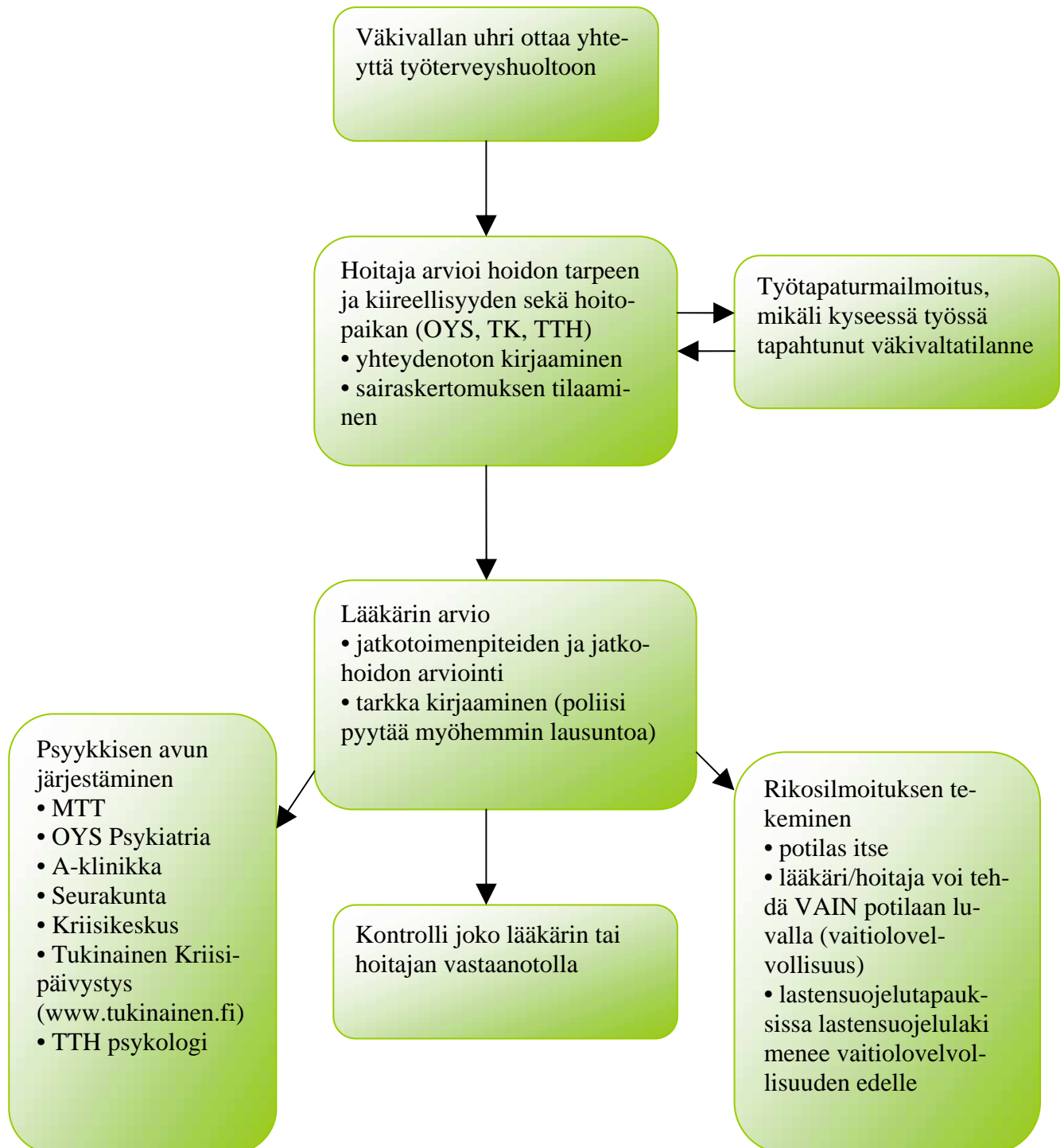

8.4 Perheneuvola

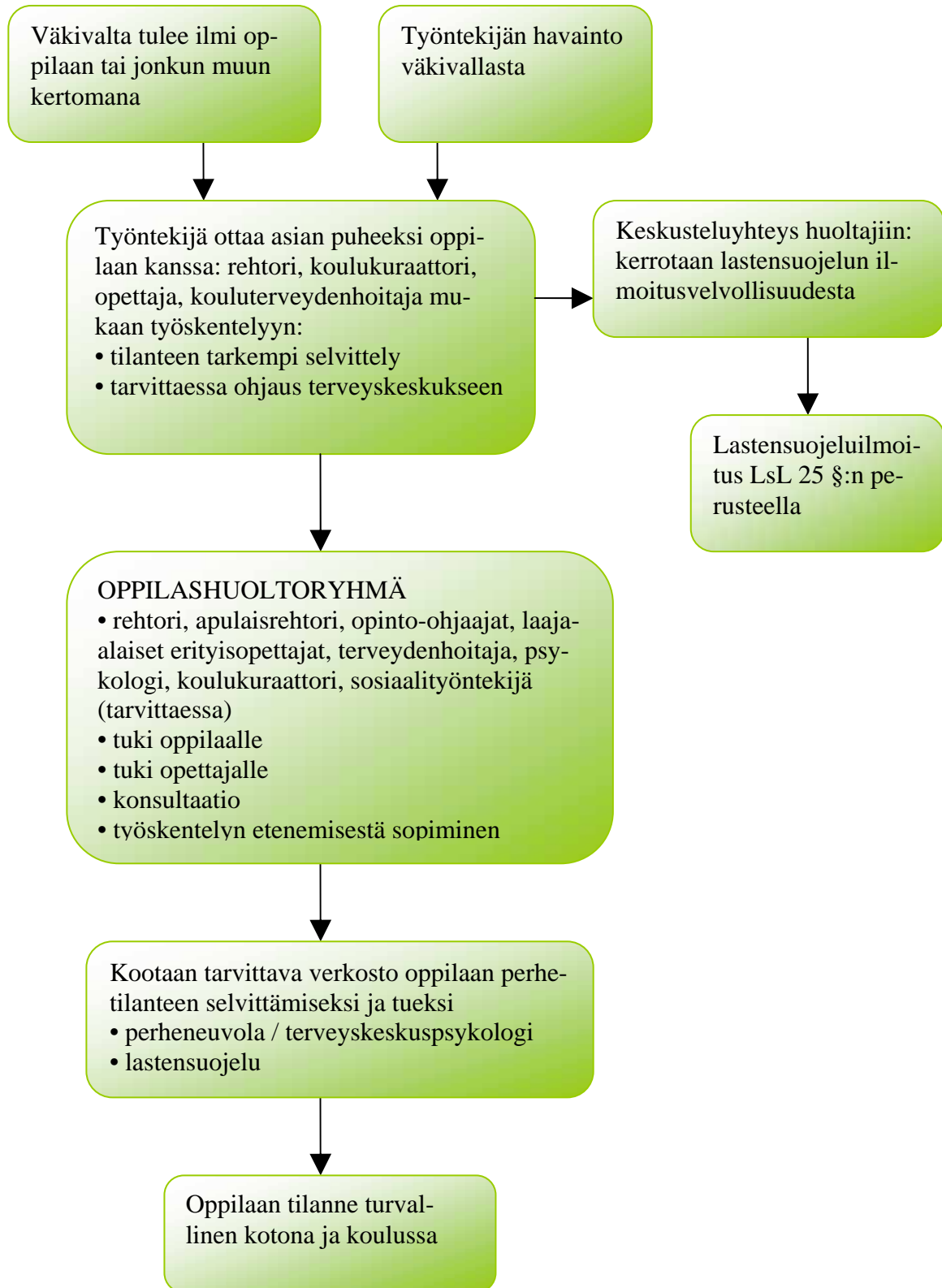

8.5 Työterveyshuolto

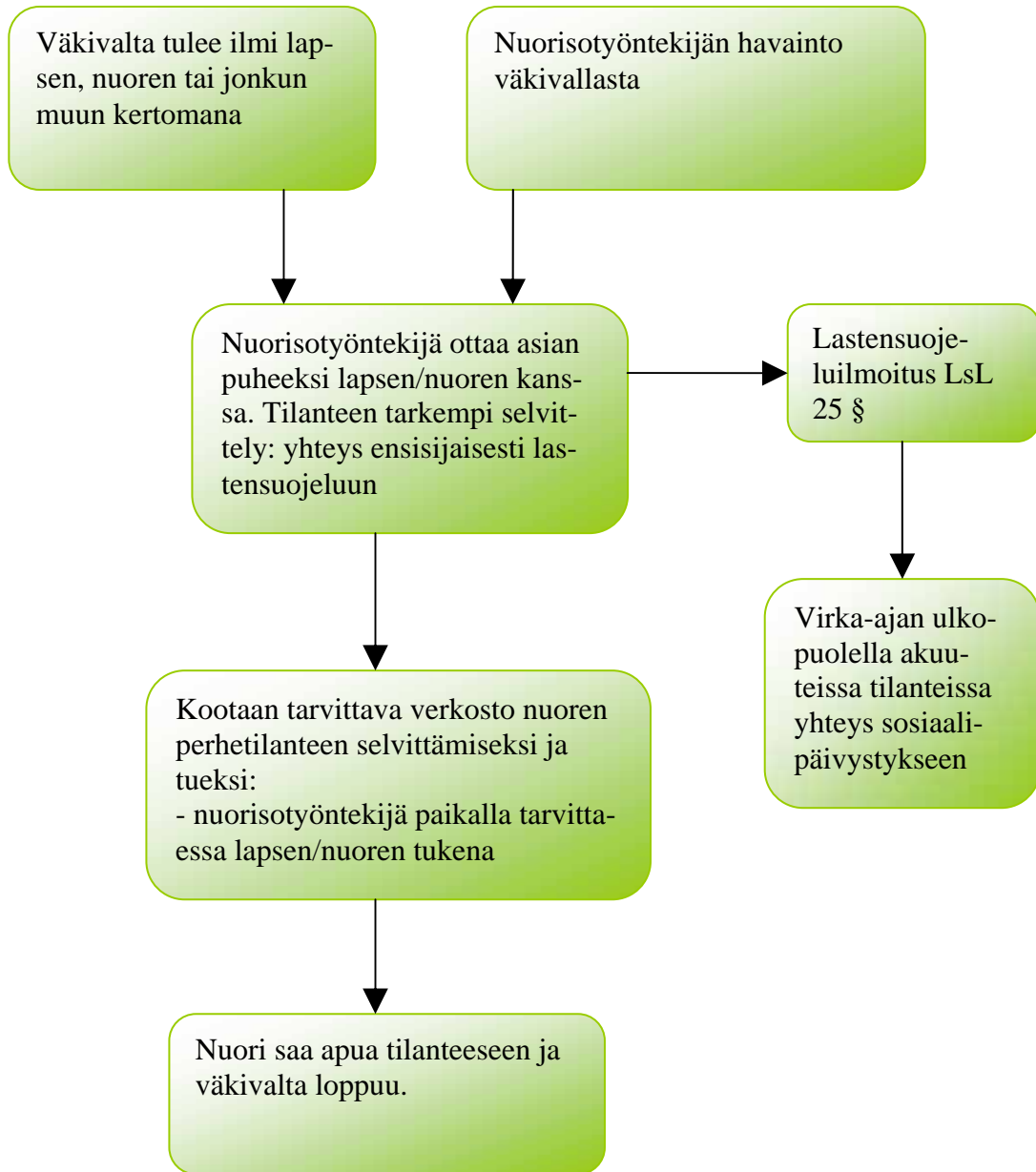
Haukiputaan kunnan työntekijöiden työterveyshuolto on mukana lähisuhde- ja perheväkivaltatilanteissa joko asiakastilanteessa tapahtuneen väkivallan seurauksena tai työntekijän omassa lähiyhteisössään tapahtuneen väkivaltatilanteen vuoksi.

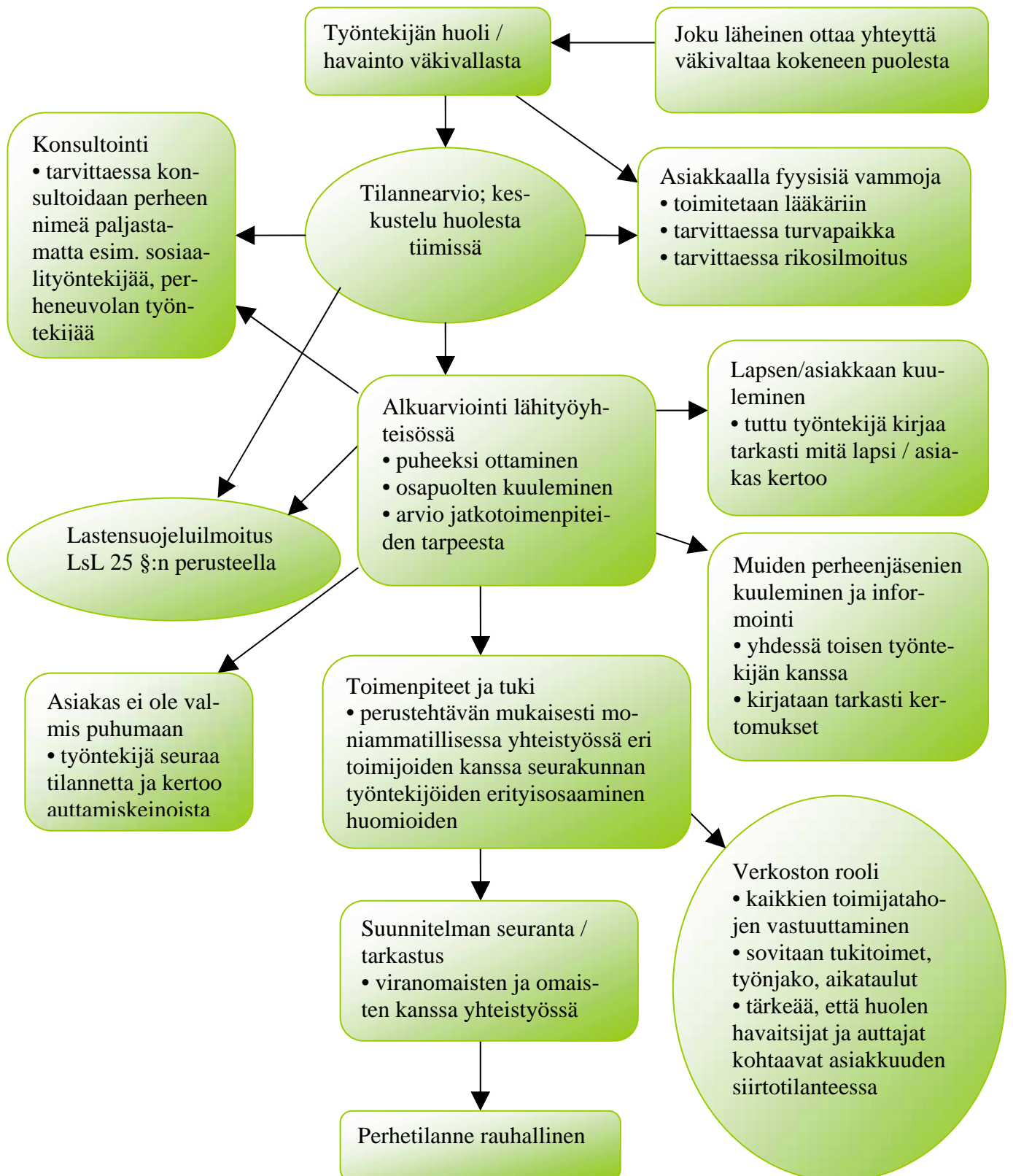
9. Koulu ja oppilashuolto

10. Nuorisotoimi

11. Seurakunta

12. Liitteet

Liite 1. Lastensuojeluilmoitus LSL 25 §

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä kuka tahansa, joka epäilee, että on tarpeen selvittää, voiko joku lapsi huonosti. Esim. lapsen läheiset tai naapurit voivat tehdä lastensuojeluilmoituksen. Myös henkilö, joka työskentelee lasten kanssa, mutta jolla ei ole työnsä puolesta velvollisuutta tehdä lastensuojeluilmoitusta, voi tehdä lastensuojeluilmoituksen. Tällöin hän voi antaa tarpeellisia tietoja salassapitovelvollisuuksien estämättä. Myös lapsi itse tai lapsen vanhemmat voivat ottaa yhteyttä lastensuojeluun.

Kun aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon, kuten päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluja, on otettava huomioon myös hänen huollossaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve. (Lastensuojelulaki 7 § 3 mom.)

Ilmoituksen syy:

☐ lapsen päihteiden käyttö	☐ perheväkivalta
☐ vanhemman päihteiden käyttö	☐ huoltajan mielenterveysongelmat
☐ lapsen/vanhemman itsetuhoisuus	☐ huoltajan äkillinen sairastuminen/vammautuminen
☐ lapsen hoidon laiminlyönti	☐ muu syy

Lapsen nimi:	Henkilötunnus:
Osoite:	Postinumero:
Asuinkunta:	
Huoltajan nimi/ huoltajien nimet:	
Osoite:	Postinumero:
Asuinkunta:	Puhelin:
Tilannekuvaus, tapahtuma-aika, jatkosuunnitelmat:	
☐ jatkuu seuraavalle sivulle ☐ liite	
☐ lastensuojeluilmoituksesta on oltu puhelimitse yhteydessä kunnan lastensuojeluviranomaiseen / 20	
☐ lastensuojeluilmoituksesta on ilmoitettu huoltajalle/huoltajille	
☐ lastensuojeluilmoituksesta ei ole ilmoitettu huoltajalle/huoltajille	
☐ lastensuojeluilmoituksesta on keskusteltu lapsen huoltajan/tiedonantajan kanssa	
Päiväys ja ilmoituksen tekijä(t), puhelin (työ):	

Liite 2. Suostumuslomake

HAUKIPUTAAN KUNTA, PL 14, 90831 HAUKIPUDAS
PUH. 08 887 4111, FAKSI 08 547 1126
WWW.HAUKIPUDAS.FI

Nimi _____

Henkilötunnus _____

SUOSTUMUS ASIOIDEN KÄSITTELYÄ VARTEN HAUKIPUTAAN PERUSTURVAPALVELUISSA

Suostun siihen, että, Haukiputaan kunnan sosiaalityöntekijät, lääkärit sekä hoitajat voivat luottamuksellisesti vaihtaa keskenään minua koskevia yhteistoiminnan kannalta tarpeellisia tietoja ja asiakirjoja, jotka liittyvät

___ sosiaali- ja/tai terveystalvelujen palvelutarpeeni arvioimiseen ja järjestämiseen
___ työkykyyni liittyvien asioiden käsittelyyn ja järjestämiseen (arviointi, työhönsijoittumis-,
koulutus- tai kuntoutusmahdollisuudet)
_____ -palvelujen palvelutarpeeni arvioimiseen ja järjestämiseen

Kunnan sosiaali- ja terveystoimella on molemmilla käytössään omat tietojärjestelmänsä. Suostun siihen, että edellä selostetuissa asioissa

- tietojen vaihto voi koskea em. viranomaisten rekistereihin jo tallennettuja yhteistoiminnan kannalta tarpeellisia tietoja ja asiakirjoja sekä yhteistoiminnassa syntyviä tietoja ja asiakirjoja;
- tietoa voidaan tallentaa sen viranomaisen tietojärjestelmään, joka vastaa ko. asioiden rekisterinpidosta sekä toimipisteen mahdolliseen yhteiseen rekisteriin. Tallennettuja yhteistoiminnan kannalta tarpeellisia tietoja ja asiakirjoja voidaan käyttää toimipisteessä toimivien viranomaisten välisessä yhteistoiminnassa.

Minulle on kerrottu henkilötietolain (523/1999) mukaisesta oikeudesta tarkastaa minua koskevat asiakasrekisteritiedot ja siitä, kuka on toiminnasta vastaava rekisterinpitäjä sekä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) mukaisesta oikeudesta saada tieto itseäni koskevasta asiakirjasta.

Suostumuksen antaminen on vapaaehtoista ja minulla on oikeus peruuttaa suostumukseni ilmoittamalla siitä kirjallisesti ao. työntekijälle.

Paikka ja aika

Asiakkaan allekirjoitus ja nimen selvennys

Työntekijän allekirjoitus / nimen selvennys

Liite 3 Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen vastaanotolla

Aikuinen potilas:

- Toistuvaa avun hakemista ilman selkeää syytä
- Epämääräiset somaattiset oireet
- Avun hakeminen viiveellä mustelmiin, ruhjeisiin ym. vammoihin
- Potilaan kertomuksen ja vamma-tyypin ristiriita
- Raskauden aikainen vamma
- Potilas ahdistunut tai masentunut
- Pähdeongelmaa

Lapset:

Fyysiset merkit:

- Suurienerginen kallovamma
- Epäily ravistellun vauvan oireyhtymästä
- Oksentelu, tajunnantason häiriöt, hengityskatkokset, kohtausoireet ym.
- Outo anamneesi ja neurologiset oireet alle 1-vuotiaalla
- Murtumat
 - Alle 1-vuotiaan luunmurtuma
 - Alle 5-vuotiaan kylkiluun, olkaluun dialyysin tai lapaluun murtuma
 - Useat eri-ikäiset murtumat
- Mustelmat ja pinnalliset vammat, joiden sijainti ei vastaa lapsen liikunnallista kehitysvaihetta
- Tarkkarajaiset palovammat
- Vammat, joissa anamneesi ja löydös ei täsmää
- Epäily kemiallisesta pahoinpitelystä
- Lapselle annettu huumaavaa lääkettä tai alkoholia

Tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöt

- Seksualisoitunut käytös
- Masentuneisuus, sulkeutuneisuus
- Levottomuus, ahdistuneisuus
- Aggressiivisuus, epäsosiaalinen käytös
- Pelokkuus, karkailu, fyysisen kontaktin välttely
- Käytöksen äkillinen taantuminen
- Itsetuhoinen käytös
- Päihteiden väärinkäyttö

Toiminnalliset oireet

- Syömisvaikeudet
- Unihäiriöt, painajaiset
- Kastelu, ummetus, tuhriminen

Liite 4 Erityistilanteiden toimintaohjeita

Erityistilanteiden toimintaohjeita

Raiskattu potilas

- Haukiputaan kunnassa raiskattu potilas tutkitaan ensisijaisesti terveyskeskuksessa
- Vastaanotolla lääkäri, hoitaja työparinaan, tutkii potilaan. Apuna käytetään ns. RAP -kansiota, joka löytyy mm. tukinainen ja väestöliitto - www-sivuilta.
- Nuoren kohdalla arvioitava kokonaistilanne
 - mm. aikaisempi seksuaalinen kokeneisuus
 - ikätaso
 - osa voidaan tutkia itse
 - osa lähetetään erikoissairaanhoidon.
- Kehitysvammaiset ensisijaisesti kuuluvat erikoissairaanhoidon.

Epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä

- Ohjataan AINA erikoissairaanhoidon
- Jos tapahtuneesta arvioidaan olevan alle 7 vrk:ta, tehdään päivystyslähete OYS:n lastentaudeille
- Jos tapahtuneesta yli 7 vrk:ta, tehdään kiireellinen (1-7 pv) lähete OYS:n lastentaudeille
- Odotusaikana varmistetaan, että lapsi ei joudu uudelleen hyväksikäytön uhriksi (asuminen ym.)
- Tehdään kunnan sosiaalitoimelle kirjallinen LASTENSUOJELUILMOITUS
- Ohje pohjautuu käypähoito-ohjeeseen.

Liite 5 Lääkäri ja poliisiviranomaiset

Tutkimukset poliisin pyynnöstä

Lääkärin suorittamia tutkimuksia ja toimenpiteitä poliisi tarvitsee lähinnä oikeuslääketieteellisen kuolemansyynselvityksen, liikennejuopumuksen sekä väkivaltarikosten tutkinnan yhteydessä. Poliisien ja lääkärin yhteistyön kannalta tärkeimmät säännökset sisältyvät kansanterveys-, esitutkinta- ja pakkokeinolakiin.

Kansanterveyslain 14 § 2 momentti velvoittaa kunnan määräämään terveyskeskuksen lääkärin antamaan poliisille virka-apua oikeuslääkeopillisen tutkimuksen suorittamiseksi elävän henkilön kliinisen tutkimuksen ja vainajan ulkonaisen ruumiintarkastuksen osalta.

Esitutkintalain 46 § antaa tutkinnanjohtajalle oikeuden hankkia tarvittaessa asiantuntijalausuntoja. Asiantuntijana ei saa olla se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puoleettomuutensa vaarantuu.

Pakkokeinolain 5 luvun 9 § määrittää puolestaan henkilökatsastuksen, joka käsittää katsastettavan ruumiin tarkastamisen, verinäytteen ottamisen tai muun ruumiiseen kohdistuvan tutkimuksen.

Edelleen saman lain 5 luvun 11 § antaa oikeuden kohdistaa henkilökatsastus siihen, jota todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, taikka rattijuopumuksesta.

Lääketieteellistä asiantuntemusta vaativaa tutkimusta ei saa suorittaa muu kuin lääkäri. Nykykäytännön mukaan verinäytteen ottoon ei enää tarvita ehdottomasti lääkäriä, vaan sen voi ottaa muikin terveydenhuollon ammattihenkilö.

Henkilökatsastuksen yhteydessä tehtävästä tutkimuksesta ei saa aiheutua tutkittavalle sanottavaa haittaa. Säännös on tulkinnanvarainen ja edellyttää lääkäreiltä hyvin yhdenmukaisia menettelytapoja.

Henkilökatsastusta ei saa tehdä tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, jollei hän kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön.

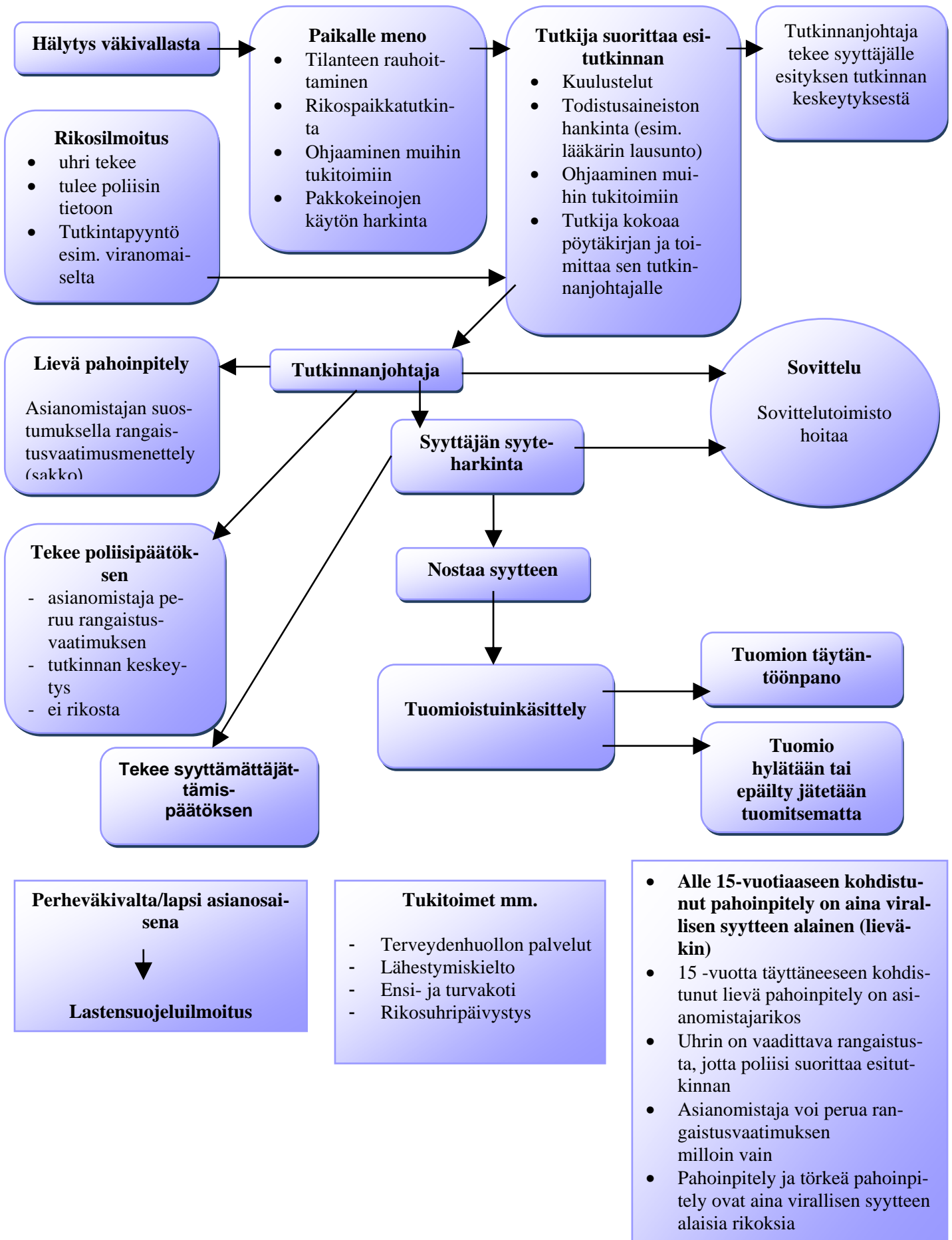
Henkilökatsastuksessa ei verinäytteen ottamista ja kliinistä humalatilatutkimusta lukuun ottamatta saa olla saapuvilla muita eri sukupuolta olevia kuin alaikäisen tutkittavan huoltaja.

Pakkokeinolain pohjalta toimittaessa ei toimenpiteiden suorittamiseksi tarvita henkilön suostumusta. Mikäli tutkittava vastustelee, on mahdollista käyttää voimakeinoja hänen vastustuksensa murtaamiseen. Voimakeinojen käyttö näissä tilanteissa kuuluu ensisijaisesti poliisille.

Rikoksen uhrille ei vastaavia tutkimuksia voi suorittaa ilman uhrin suostumusta.

Vastuukysymykset ovat päälinjojen osalta sinänsä selvät; poliisi vastaa siitä, että perusteet pakkokeinon eli henkilökatsastuksen osalta ovat olemassa, ja lääkäri vastaa käytännön toimenpiteistä tutkimusta (pakkokeinoa) suoritettaessa.

Liite 6 Poliisi ja oikeuslaitos

Liite 7 Mistä apu tarvittaessa

Lähialueen palvelunumerot

- Häätäkeskus 112
- Terveyskeskus Haukipudas, p. 887 4511 (lääkäri, terveydenhoitajat, erikoissairaanhoidajat, mielenterveysshoitaja, psykologi, kriisiryhmä)
- Haukiputaan mielenterveyskeskus, p. 887 4589
- Road14, päihdeasema, p. 887 4657
- Poliisi, Haukiputaan palvelutoimisto, p. 071 876 0131
- Haukiputaan kunnan sosiaalitoimi, p. 887 4167
- Perheneuvola, Haukipudas, Simppulantie 15, p. 887 4178
- A-klinikka, Oulu, Mäkelininkatu 43 / 3 krs, p. 558 46160
- Nuorten päihdeasema Redi 64, Oulu, Mäkelininkatu 43 / 1. krs, p. 558 46243
- Oulun Ensi- ja Turvakoti ry, Oulu, Kangastie 9, p. 561 5525
- Koulukuraattori
- Valtakunnalliset tukipalvelut: eri kriisipuhelimet

Kirkon oma verkosto

- Oulun perheasiain neuvottelukeskus, Perheneuvonta palvelu, Kirkkokatu 5, p. 561 8700
- Palveleva puhelin, p. 10071
- Palveleva netti: www.verkkoauttaminen.fi
- Haukiputaan seurakunta, Kirkkoherranvirasto, p. 547 1185
Lapsityöntoimisto, p. 040 547 1472
Nuorisotoimisto, p. 547 1362
Diakoniat toimisto, p. 547 2636

Tietoja ja keskustelupalstoja netissä

www.tukinet.fi

www.turvakoti.net

www.ensiturvakotiliitto.fi

www.rikosuhripaivystys.fi

www.tukinainen.fi

www.naistenlinja.com

www.lastenjanuortennetti.net

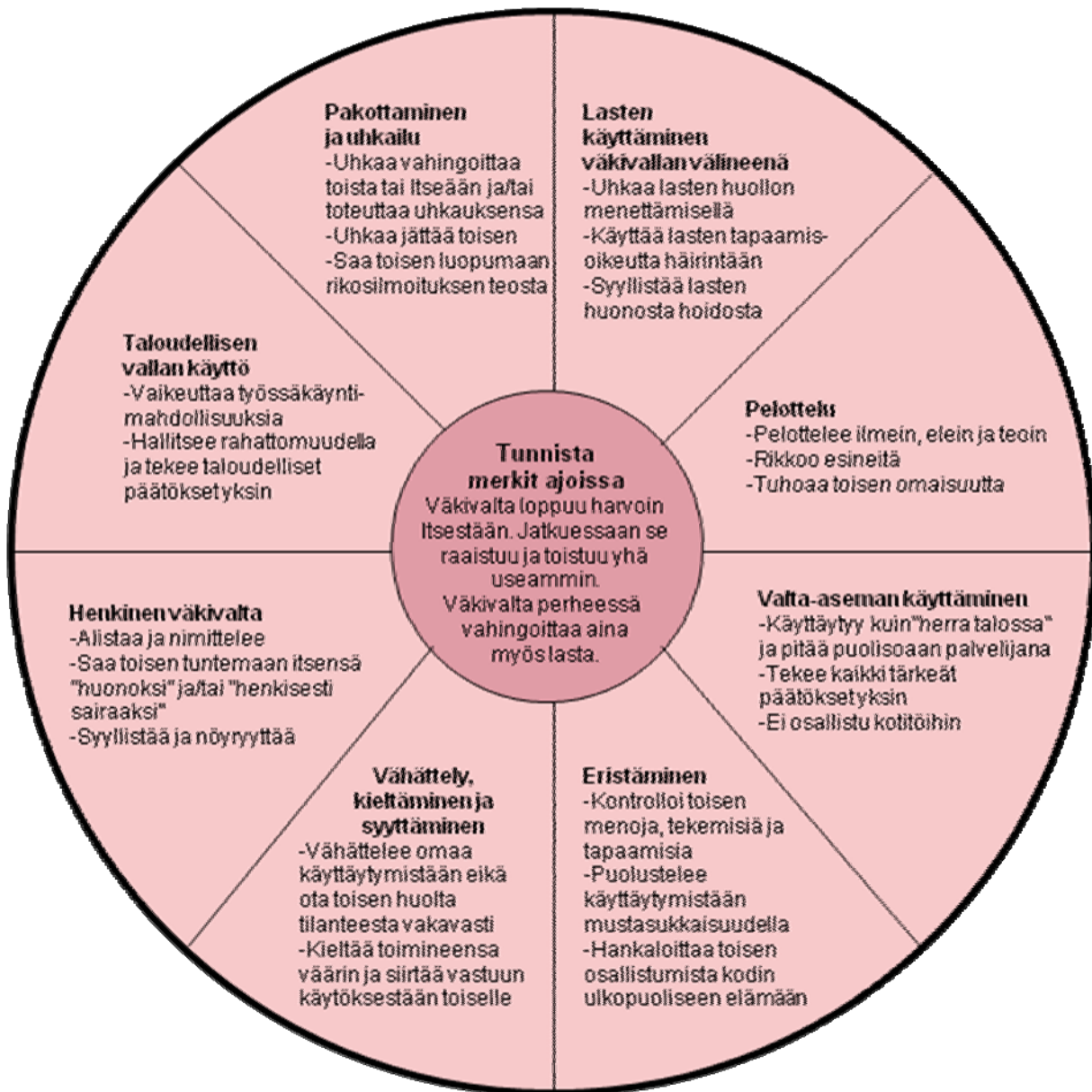
www.lyomatonlinja.fi

www.poliisi.fi

www.monikanaiset.fi

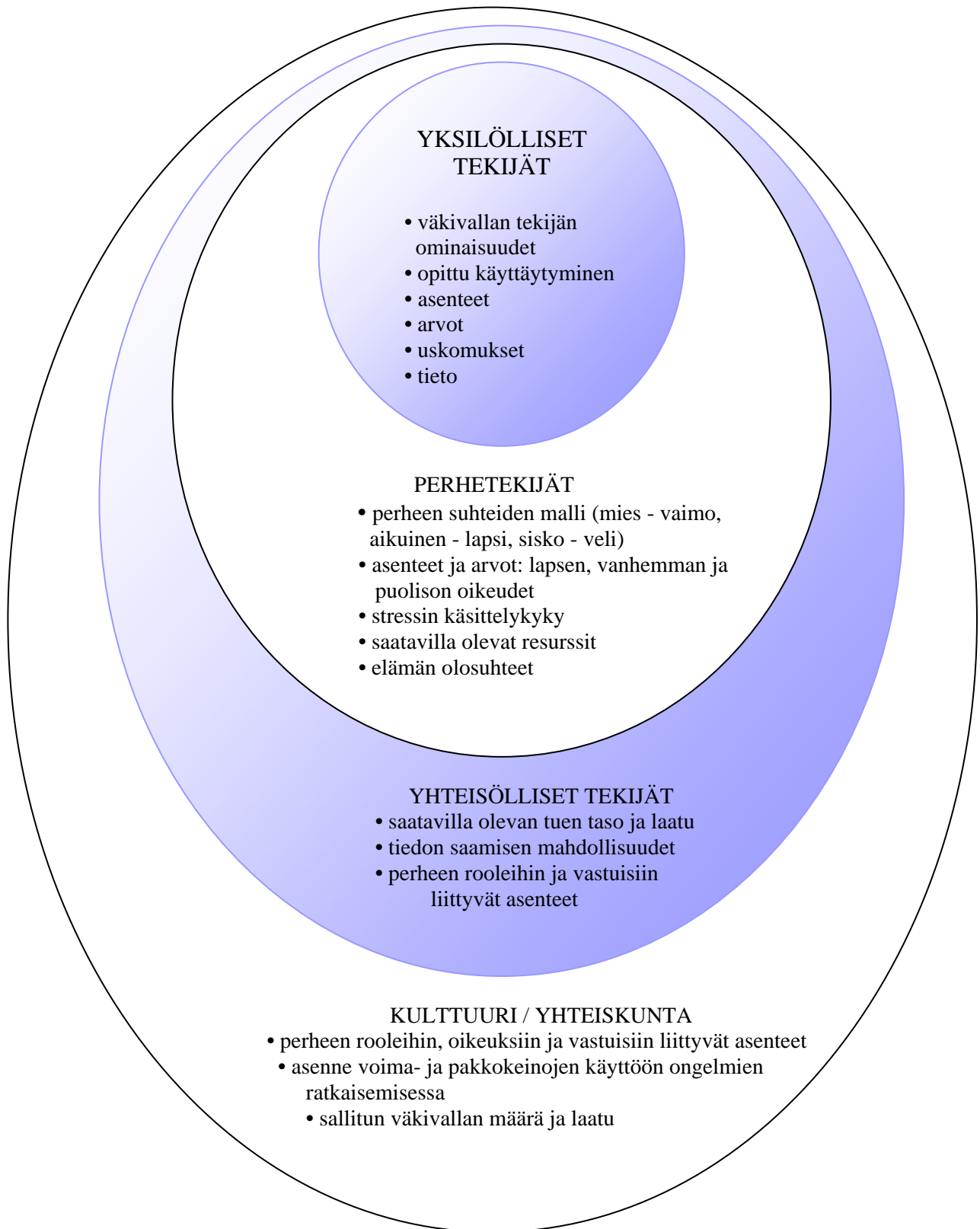
Auttamistaho	Aika	puhelinnumero
Naisten linja	suomeksi ma–pe klo 16–20 ruotsiksi ke 16–20 venäjäksi ti ja to klo 16–20 englanniksi pe klo 16–20	0800-02400
Rikosuhripäivystys, auttava puhelin	ma–ti klo 13–21 ke–pe klo 17–21	0203-16116
Rikosuhripäivystys, juristipuhelin	ma–to 7–19	0203-16117
Raiskauskeskus Tukinainen	Kriisipäivystys ma–to klo 9–17 pyhinä ja niiden aattona klo 17–24	0800-97899
Maksuton juristipäivystys lähisuhdeväkivallan uhreille ja ammattiauttajille	Ma–to klo 14–17 Pe klo 9–17	0800-97985
Suomen mielenterveysseuran valtakunnallinen kriisipuhelin	su–ma klo 15–22 ti–la klo 15–06	0203-445566
Monika, monikulttuurinen voimavarakeskus	ma–to klo 11–15	09-6922304
Lyömätön Linja		09-61266212
Miesten Kriisikeskus, Helsinki		09-6129270
Maria-instituutin avoinlinja väkivaltaa käyttäville naisille		09-762 2260
Oulun Ensi- ja Turvakoti		08-5615500
Raahen Ensi- ja Turvakoti		08-221202
Yleinen hätänumero		112
Sosiaalipäivystys		112

Liite 8 Oikeudelliset palvelut

Lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden oikeudelliset palvelut -projektissa tuotettu suomennos ympyrästä.

Liite 9 Yhteisösuhteet

lähde: Lukawiecki, 1992 (suom. S. Perttu)

Liite 10 Kysymykset lähisuhdeväkivaltaa kohdanneelle uhrille?

Kuvaile aluksi millainen parisuhteesi on?

Kuvaile, mitä hyvää /huonoa siinä on?

Väkivallan kartoituslomake uhrille		
Kysymykset	1. Kyllä	2. Ei
1. Käyttäytykö kumppanisi joskus niin, että pelkää häntä?		
2. Käyttäytykö kumppanisi sinua kohtaan halventavasti, nöyryyttävästi tai kontrolloitavasti?		
3. Onko kumppanisi uhannut väkivallalla?		
4. Onko tarttunut kiinni, repinyt, töninyt, läimäissyt tai potkaissut sinua?		
5. Onko käyttänyt muuta fyysistä väkivaltaa sinua kohtaan?		
6. Onko hän painostanut, pakottanut tai yrittänyt pakottaa sinua seksuaaliseen kanssakäymiseen?		
7. Milloin nykyinen kumppanisi käyttäytyi väkivaltaisesti		
a. Viimeisen 12 kuukauden aikana		
b. Viime kuukausina		
c. Viime viikkoina		
8. Onko kumppanisi ollut väkivaltainen lastanne /lapsianne kohtaan?		
9. Onko joku lapsistasi nähnyt tai kuullut kun kumppanisi on käyttäytynyt väkivaltaisesti?		

Millaista muutosta haluat elämääsi /arkeesi?

Millaista tukea /apua tarvitset siihen?

Millaista tukea /apua tarvitsevat lapsesi?

Millaista tukea /apua tarvitsee mielestäsi kumppanisi?

Liite 11 Henkisen väkivallan kartoittaminen uhrille

Kysymys	Usein	Satunnaisesti	Ei koskaan
Henkinen väkivalta			
1. Kutsuuko hän sinua halventavilla nimillä?			
2. Väittääkö hän sinun olevan esimerkiksi tyhmä, laiska, ruma, surkea kokki, epäonnistunut vaimo tai äiti tai surkea sängyssä?			
3. Sanooko hän, ettei kukaan muu voisi rakastaa sinua?			
4. Syyttääkö hän sinua omasta väkivallastaan?			
5. Kerskaileeko hän syrjähyilläään?			
6. Tekeekö hän sinut naurunalaiseksi tai pilkkaako hän sinua muiden ihmisten silmien edessä? (nolaaminen, loukkaaminen, vähättely, nimittely)			
7. Pitääkö hän sinua silmällä ja haluaako hän aina tietää, missä olet milloinkin ollut? (kontrollointi)			
8. Onko hän mustasukkainen ja syyttääkö hän sinua irtosuhteista muiden miesten tai naisten kanssa?			
9. Epäileekö hän aiheetta, että ei ole lapsenne isä?			
10. Yrittääkö hän estää sinua tapaamasta ystäviäsi tai sukulaisia-si?			
11. Yrittääkö hän esimerkiksi estää sinulta auton ajamisen piilottamalla auton avaimet tai jollain muulla tavoin?			
Taloudellinen väkivalta			
12. Kontrolloituiko hän sinun rahankäyttöäsi? Pitääkö hän esimerkiksi hallussaan kaikkia perheen rahoja niin, että sinun täytyy pitää tiliä jokaisesta eurosta tai pyytää häneltä lisää rahaa?			
13. Kontrolloituiko hän sinun työssäkäyntiäsi? Esimerkiksi kieltääkö tai vaatiiko hän sinua käymään töissä? Jos haluat käydä töissä, tekeekö hän siitä sinulle vaikeaa? Väittääkö hän esimerkiksi, että kukaan ei halua palkata sinua töihin? (taloudellinen alistaminen)			
Lasten käyttö väkivallan välineenä			
14. Käyttääkö hän lapsia kontrolloidakseen sinua?			
15. Haukkuuko hän sinua lapsille?			
16. Käyttääkö hän lapsia sinun kiristämiseesi, kuten kieltäytymällä hoitamasta lapsia, jotta et voisi esimerkiksi käydä harrastuksissasi?			
17. Jättääkö hän esimerkiksi noudattamatta lasten tapaamisso-pimuksia ja hankaloittaa siten sinun omia menojaasi?			

18. Laiminlyökö hän sinua tai lapsia, kun olette sairaana tai tarvitsette lääkärin apua?			
19. Uhkaako hän hyljätä lapset kokonaan, jos eroatte, tai että et saa heitä, jos eroatte?			
Uhan ilmapiiri			
20. Pelkäätkö kotona hänen läsnä ollessaan?			
21. Onko kotona uhan ilmapiiri?			
22. Huomaatko olosi muuttuvan jännittyneeksi, kun hän saapuu kotiin?			
Fyysinen väkivalta			
23. Uhkaako hän tekevänsä itsemurhan tai väkivallalla sinua, lapsia tai kotieläimiä kohtaan?			
24. Onko hän uhannut sinua tai muita perheenjäseniä jollain esineellä tai aseella? (itsemurhalla, väkivallalla tai tappamiselle uhkaaminen)			
25. Onko hän estänyt, pakottanut tai töninyt sinua?			
26. Onko hän esimerkiksi lukinnut sinut huoneeseen tai talon ulkopuolelle?			
27. Onko hän esimerkiksi paiskannut sinut seinää vasten tai pitänyt otteessaan niin että et voi liikkua tai lähteä pois?			
28. Onko hän esimerkiksi pakottanut sinut pysymään hereillä vastoin tahtoasi? (estäminen, töniminen, pakottaminen, repiminen)			
29. Onko hän lyönyt tai muuten pahoinpidellyt sinua?			
30. Onko hän esimerkiksi lyönyt sinua nyrkillä tai kämmenellä tai potkinut, purrut tai kuristanut sinua? (lyöminen nyrkillä, potkiminen, pureminen, kuristaminen)			
31. Onko hän vahingoittanut sinua jollain esineellä?			
32. Onko hän esimerkiksi heittänyt sinua astialla tai huonekalulla tai onko hän lyönyt sinua jollain esineellä?			
33. Onko hän vahingoittanut sinua aseella?			
34. Ottaako hän aseensa esille pelotellakseen sinua?			
35. Tietääkö hän, että pelkääte jo pelkästään sitä, että ase on esillä?			
36. Onko hän esimerkiksi lyönyt sinua puukolla, veitsellä tai ampunut sinua kohti? (aseen käyttäminen)			
Seksuaalinen väkivalta			
37. Onko hän painostanut sinua seksiin vastoin tahtoasi?			
38. Onko hän esimerkiksi painostanut sinua tekemään sängyssä sellaisia asioita, joita sinä et halua tehdä ja jotka ovat sinun mielestäsi luonnottomia asioita?			

39. Onko hän raiskannut sinut?			
40. Onko hän esimerkiksi pakottanut sinut fyysistä ylivoimaansa käyttäen yhdyntään tai muuhun seksuaaliseen tekoon?			
Lapseen kohdistuva väkivalta			
41. Pahoinpiteleekö hän lapsia?			
42. Kurittaako hän lapsia liian kovakouraisesti tai			
43. Menettääkö hän malttinsa lapsille ja rankaisee väkivaltaisesti?			
44. Onko hän riistänyt lapsia seksuaalisesti?			
45. Onko hän esimerkiksi pakottanut lasta hyväilemään itseään sukupuolielimistä tai pakottanut yhdyntään?			
46. Onko hän käyttäytynyt viettelevästi lapsia tai murrosikäisiä perheenjäseniä kohtaan?			
Väkivallan käyttäjän ominaisuuksia			
47. Onko hänellä huomattavia tunnevaihteluja?			
48. Saattaako hän suuttua tai raivostua pienestäkin asiasta?			
49. Onko hän arvaamaton?			
50. Onko hän koskaan ollut väkivaltainen muita kuin perheenjäseniä kohtaan?			
51. Onko hän ollut esimerkiksi tappelussa kodin ulkopuolella?			
Väkivallan seuraukset			
52. Oletko koskaan soittanut tai halunnut soittaa poliisin paikalle koska olet pelännyt häntä?			
53. Onko häntä koskaan pidätetty väkivaltaisen käytöksen takia?			
54. Oletko koskaan joutunut käymään lääkärissä hänen aiheuttamiensa vammojen takia?			
TULOKSET			
Jotta voisit arvioida miten vakavaa kokemasi pahoinpitely on ollut, laske yhteen ympyröimäsi pistemäärät.			
0 - 11	ei pahoinpitelyä		
12 - 29	kohtalainen pahoinpitely		
30 - 76	vakava pahoinpitely		
77 - >	HYVIN VAARALLINEN PAHOINPITELY		

Liite 12. Kysymykset lähisuhdeväkivallan tekijälle

Kysymys	Usein	Joskus	Harvoin	En koskaan
1. Pidätkö häntä aina silmällä ja haluatko aina tietää, missä milloinkin ollut?				
2. Oletko mustasukkainen ja syytätkö kumppania irtosuhteista muiden miesten tai naisten kanssa				
3. Väitätkö hänen olevan tyhmä, laiska, ruma, surkea kokki, epäonnistunut puolisona / lasten huoltajana, surkea sängyssä, ym.?				
4. Kutsutko halventavilla nimillä?				
5. Sanotko, ettei kukaan muu voisi rakastaa häntä?				
6. Teetkö puolison naurunalaiseksi/ pilkkaatko puolisoa muiden silmien edessä?				
7. Yritätkö estää puolisoa tapaamasta ystäviä tai sukulaisia?				
8. Pidätkö hallussasi perheen rahat?				
9. Kiellätkö / vaaditko puolisoa käymään työssä?				
10. Yritätkö estää puolisosi autolla ajamisen?				
11. Vaihtuuko mielesi usein?				
12. Tuletko vihaiseksi juotuasi alkoholia?				
13. Yritätkö pakottaa puolisosi seksiin, vaikka hän ei haluaisi sitä?				
14. Pakotatko /painostatko puolisoa tekemään sängyssä sellaista, jota hän ei halua tehdä ja joka on hänen mielestään luonnontonta?				
15. Oletko rikkonut puolison /teidän kotia asemaa tai omaisuutta?				
16. Oletko koskaan vahingoittanut tai tappanut lemmikkiä tarkoituksena pelotella tai rangaistaksesi puolisoa?				
17. Oletko koskaan lukinnut puolisoa huoneeseen tai talon ulkopuolelle?				
18. Pakotatko puolisoa pysymään hereillä?				
19. Oletko koskaan läpsinyt, potkinut, purrut, kuristanut, repinyt tukasta tai polttanut puolisoa?				
20. Oletko vahingoittanut puolisoa lyömällä esineellä?				
21. Oletko uhannut puolisoa häntä jollain esineellä tai aseella?				
22. Vaarannatko puolisosi /perheesi holtittomalla ajamisella?				
23. Laiminlyötkö puolisosi lapsesi heidän sairaana ollessa ja tarvitessa lääkärin apua?				
24. Oletko uhannut tappaaksesi itsesi, puolisosi, lapsesi tai jotain muita ihmisiä?				

25. Oletko ollut väkivaltainen lapsille?
26. Oletko lähestynyt lapsia seksuaalisesti tai käyttänyt heitä kohtaan epäsopivalla, viettelevällä tavalla?
27. Oletko ollut väkivaltainen perheen muille jäsenille?
28. Oletko soittanut poliisille / onko puolisoasi soittanut poliisille jossain tilanteessa?
29. Onko sinua pidätetty väkivaltaisen käytöksen vuoksi?
30. Mitä mieltä olet? Puolison aikeissa jättää sinut, manipuloitko hänet jäämään tai tuntemaan syyllisyyttä tai uhkailet itsemurhalla?

TULOKSET

Arvioidessasi, miten vakavaa pahoinpitelyä on ollut, laske ympyröimäsi pistemäärät

0 – 14	ei pahoinpitelyä
15 – 36	kohtalainen pahoinpitely
37 – 93	vakava pahoinpitely
94 - >	HYVIN VAARALLINEN PAHOINPITELY

Jos ja kun olet huolestunut väkivallastasi tai pelkää käyttäväsi väkivaltaa, ota yhteyttä lääkäriin tai sosiaalityöntekijään!

Liite 13. Lomake parisuhdeväkivallan seulontaan äitiys- ja lastenneuvolassa

Lastenneuvolaopas

1.6.2004

Sosiaali- ja terveysministeriö

Kysymykset esitetään raskaana oleville naisille viimeistään raskauden kahden ensimmäisen kolmanneksen aikana ja äideille viimeistään nuorimman lapsen ollessa kuuden kuukauden ikäinen.

Esitä naiselle seuraavat kysymykset aina kahden kesken.

Kirjoita naisen kertoma vastaus ko. tilaan tai ympyröi sopiva vaihtoehto.

1. Millaisena koet parisuhteesi?

Kyllä Ei

2. Käyttäytyykö kumppanisi joskus niin, että pelkää häntä?

1 2

3. Käyttäytyykö kumppanisi sinua kohtaan halventavasti, nöyryyttävästi tai kontrolloivasti?

1 2

4. Onko nykyinen kumppanisi

Uhannut sinua väkivallalla (sis. myös uhkauksen käyttää jotakin asetta/välinettä)?

1 2

Tarttunut kiinni, repinyt, tönäissyt, läimäissyt tai potkaissut sinua?

1 2

Käyttänyt muuta fyysistä väkivaltaa sinua kohtaan?

1 2

Painostanut, pakottanut tai yrittänyt pakottaa sinua seksuaaliseen kanssakäymiseen?

1 2

5. Milloin nykyinen kumppanisi käyttäytyi väkivaltaisesti?

Viimeisen 12 kuukauden aikana

1 2

Raskauden aikana

1 2

Synnytyksen jälkeen

1 2

6. Onko nykyinen kumppanisi ollut väkivaltainen lastanne/lapsianne kohtaan?

1 2

7. Onko joku lapsistasi nähnyt tai kuullut, kun kumppanisi on käyttäytynyt väkivaltaisesti?

1 2

8. Millaista tukea/apua haluaisit tilanteeseesi?

Copyright: Sirkka Perttu 2003

Liite 14. Huolivyöhyke

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HUOLEN HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
1	2	3	4	5	6	7

Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti: lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri: lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.
---------------------	---	--	--	---	---	---

Liite 15. Huolen puheeksi oton ennakointilomake

HUOLEN PUHEEKSIOTON ENNAKOINTILOMAKE

Lomake on suunniteltu sähköiseksi lomakkeeksi. Voit kirjoittaa vastaukset suoraan lomakkeeseen. Jos haluat tulostaa lomakkeen ja kirjoittaa vastaukset siihen käsin, käy painamassa Enter jokaisen kysymyksen kohdalla (harmaa palkki), jotta saat tarvittavan tilan vastauksille tulostettavaan versioon.

Lomake on tarkoitettu tueksi tilanteissa, joissa:

- Sinulla on huolta lapsen/ nuoren hyvinvoinnista
- Et ole syystä tai toisesta ottanut asiaa selvästi puheeksi huoltajien kanssa ja
- Haluat kehittää huolen ilmiäsemistä osana työtäsi lasten ja nuorten hyväksi

Lomakkeessa on kolme osaa:

- 1) **A osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin kun olet valitsemassa tilannetta, jossa aioit kehittää huolen aiheesi puheeksiottamista.
- 2) **B osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin, kun olet juuri valmistautumassa tapaamaan lapsen/nuoren huoltajan tai huoltajat. Voit käyttää lomaketta myös muiden lapselle tärkeiden aikuisten kanssa.
- 3) **C osa** on tarkoitettu täytettäväksi pian tuon tapaamisen jälkeen.

A. Täytä, kun valitset tilannetta (kysymykset 1-3)

1a. Perustiedot lapsesta/nuoresta, perheestä (ilman tunnistetietoja)

1b. Perustiedot sinusta: toimipisteesi, ammattisi

2. Keitä perheenjäseniä tapaat ja mitä teet heidän kanssaan?

3a. Mistä olet huolissasi lapsen/nuoren tilanteessa?

3b. Mitä tapahtuu, jos et ota huoltasi puheeksi?

3c. Mille vyöhykkeelle huolesi sijoittuu?

Pieni huoli | Huolen harmaa vyöhyke | Suuri huoli

B. Täytä ennen tapaamista (kysymykset (4-8))
4. Missä asioissa (arviosi mukaan) lapsen/nuoren huoltaja/t kokee saavansa sinulta tukea? Onko asioita, joissa hän/he voi kokea sinut uhkaavaksi?
Tuki:
Uhka:
5.a. Mitä voimavaroja lapsessa/nuoressa ja hänen tilanteessaan näet ja mitä voisit niistä kertoa huoltajalle/huoltajille?
5b. Mitä sinä ja huoltaja(t) voisitte tehdä tahoillanne ja/tai yhdessä lapsen/nuoren tilanteen parantamiseksi?
6. Miten otat huolesi ja yhteistyötoiveesi esille? Sanoita; mieti vaihtoehtoisia tapoja ilmaista huolesi, se miten kerrot voimavaroista ja ehdotat yhteistyötä
7a. Ennakoin mitä tapahtuu puheeksiottamistilanteessa. Kuka reagoi ja miten?
7b. Ennakoi mihin puheeksi ottaminen johtaa lähitulevaisuudessa?
<i>Jos ennakoin, että puheeksi ottaminen heikentää mahdollisuuksia huojentaa lapsen/nuoren tilannetta, palaa pohtimaan a) missä todella tarvitset huoltajan/hoitajien apua ja b) miten saat tuon avun; eli sanoita yhteistyötarjojuksesi uudestaan.</i>
8. Millainen tila ja aika olisi tällaiselle kohtaamiselle otollinen eli milloin ja missä otat asian puheeksi?

C. Täytä pian tapaamisen jälkeen (kysymykset 9-11)

9. Miten toteutit puheeksi ottamisen?

10. Mitkä olivat tunnelmasi puheeksi oton
a) alla:

b) aikana:

c) jälkeen:

11.a. katso ennakoitejasi kysymyksessä nro 7. Tapahtuiko niin kuin ennakoit vai jotakin muuta? Koitko jotain yllättävää?

11b. Miltä toiminta lapsen/nuoren tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää? Mikä herättää toiveikkuuttasi? Mikä huolestuttaa edelleen?

11c. Mitä aiot tehdä tämän huolesi vähentämiseksi?

Liite 16. Linkkejä / välineitä lapsen kanssa työskentelyyn

Väkivaltatyössä lapsen kanssa työskentely etenee **lapsen arjen ja sosiaalisen verkoston tarkastelulla**: päiväkotia / koulua, harrastukset, kaverit, sukulaiset, päivän kulku, tärkeät ja pelottavat ihmiset sekä suhteet sisaruksiin ja vanhempiin. Lapsen kanssa työskentelyssä keskustelun, leikin ja toiminnan lisäksi voi olla erilaisia välineitä kuten esim. sukupuu, verkostokartta ja minun päiväni -lomake sekä erilaiset kortit.

Väkivaltatyössä tarkastelussa ovat **lapsen kokemukset ja keinot selviytyä väkivaltatilanteesta sekä mahdolliset traumaoireet**.

Seuraavassa on linkkejä / tietoa ja välineitä lasten kanssa työskentelyyn

<http://info.stakes.fi/verkostomenetelmat/FI/tyokaytannot/index.htm>

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/>

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/lapsilahtoinentyoskentely/ajankayttoympyra/>

<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/>

<http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/kysymykset.htm>

<http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/4DED3306-7C17-4E4C-A456-62BE3EDAD8FD/0/puheeksiottolomake.pdf>

Liite 17. Lapsen kanssa työskentelyyn auttavia kysymyksiä

Kysymyksiä väkivallasta:

Mitä olet nähnyt tai kuulut?

Mitä olet ajatellut väkivaltatilanteesta?

Mitä olet tehnyt väkivaltatilanteessa?

Mistä on ollut apua?

Miltä sinulta on tuntunut?

Oletko itse ollut väkivallan kohteena?

Minkälaisia rangaistuksia perheessä käytetään?

Miten äiti tai isä reagoi, jos ja kun teet sellaista, mikä ei ole sallittua?

Mikä on auttanut, kun on tuntunut erityisen pahalta?

Kerrotko kenellekään asioista?

Kysymyksiä oireista?

Miten nukahdat?

Valvotko usein?

Mitä ajattelet, kun on vaikeuksia nukahtaa?

Miten aamuisin heräät?

Minkälaisia unia näet? Näetkö hyviä / pahoja unia?

Ajatteletko kotiasioita koulussa / päiväkodissa?

Miten voit? Koskeeko usein päähän, vatsaan ja onko sinulla oksettavaa oloa?

Miten usein itse olet mukana kavereiden kanssa tappeluissa?

Mikä tuntuu erityisen pahalta?

Miten koulussa menee, onko helppo kuunnella opettajaa / oletko levoton koulussa?

Kiusaako joku sinua?

Liite 18. Mitä kiireellinen sijoitus tarkoittaa?

Kiireellinen sijoitus LsL 38 § ja LsL 39 §

Lastensuojelulain mukaisesti lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle, jos hän on välittömässä vaarassa tai muuten kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa. Sijoituksen tarvetta voivat aiheuttaa lapsen kasvuolosuhteet tai oma käyttäytyminen. Kiireellisestä sijoituksesta päättää sosiaalityöntekijä. Sijoituksesta tehdään erillinen, kirjallinen päätös, josta on muutoksenhakuoikeus hallinto-oikeuteen. Sijoituksen perustelut kerrotaan päätöksessä.

Työskentely sijoituksen aikana

Kiireellisen sijoituksen aikana selvitetään lapsen ja perheen tilannetta sekä arvioidaan tuen tarpeita ja mahdollisia tukimuotoja. Tilanteen selvittäminen sisältää työskentelyä lapsen, vanhempien ja sijoituspaikan kanssa sekä tarvittaessa lapsi tapaa erityistyöntekijöitä. Perheen kanssa järjestetään yhteistyöneuvotteluita ja tehdään yhteistyötä lapsen ja perheen asioissa mukana olevien läheisten ja viranomaisverkoston kanssa.

Lapsen asioiden hoitaminen sijoituksen aikana

Lapsen asioista sovitaan lähtökohtaisesti yhteistyössä lapsen, huoltajien, sosiaalityöntekijän sekä sijoituspaikan kanssa. Kiireellinen sijoitus ei vaikuta lapsen huoltajuuteen.

Sosiaalityöntekijällä ja sijoituspaikan henkilökunnalla on, sosiaali- ja terveyslautakunnan edustajina, kuitenkin oikeus sijoituksen tarkoituksen toteuttamiseksi, päättää lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta.

Yhteydenpidosta lapsen ja läheisten välillä pyritään sopimaan yhdessä lapsen ja muiden asianosaisten kanssa lapsen edun mukaisesti. Sijoituspaikan henkilökunnan kanssa sovitaan yhteydenpitokäytännöistä kuten vierailuajoista.

Lähteet

Amnestyn Suomen osaston valtakunnallinen kyselytutkimus naisiin kohdistuvan väkivallan työstä Suomen kunnissa vuonna 2005-2006 ”...mutta veturi puuttuu.”

Ewalds Helena (toim.) 2005. Kenelle lyönnit Kuuluvat. Kuntaopaspari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön. Sosiaali- terveysministeriön oppaita 2005:7. Helsinki

FiMnet Tietokannat Suomen lääkärilehti 1992: Dokumentti 18/424: Anna-Lisa Söderholm: Hoitotilanteen erityispiirteet, kun vamman syynä on lähisuhdeväkivalta

Ensi- ja turvakotien liitto: Perhe- ja lähisuhdeväkivalta: Auttamisen käytäntöjä. Kaaristo Oy:n kirjapaino. Hämeenlinna. 2206

Heiskanen M & Piispa M 1998: Usko, toivo ja hakkaus: kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta Tilastokeskus. Helsinki.

Kaitue Sanna, Noponen Tanja, Slåen Anne: Yleistä, muttei yksityistä - oikeudelliset keinot lähisuhdeväkivallasta selviytymiseen. Edita. Helsinki 2007

Paunio Riitta-Leena: Lapsi, perheväkivalta ja viranomaisten vastuu. Oikeusasiamiehen erilliskertomus eduskunnalle 2006. Oikeusasiamiehen erilliskertomus eduskunnalle 2006

Oranen Mikko (toim.) 2001. perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä: Ensi- ja turvakotiliiton julkaisu 30. Helsinki

Perttu, Sirkku: Perheväkivalta auttamistyössä. Opas ammattihenkilöstölle. Ensi- ja turvakotien julkaisu 21. Nykypaino Oy. Helsinki 1999.

Sosiaali- ja terveysministeriö: Kenelle lyönnit kuuluvat. Oppaita 2005/7. Yliopistopaino. Helsinki 2005

Sosiaali- ja terveysministeriö: Lähisuhde ja perheväkivallan ehkäisy suositukset: Tunnista, Turvaa ja Toimi. Sosiaali- ja terveystoimelle paikallisen ja alueellisen toiminnan ohjaamiseen ja johtamiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:9.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2007: Koko perhe kierteessä Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi. Yliopistopaino Helsinki

Sosiaali- ja terveysministeriö Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön koordinointi ja osaamisen kehittäminen Selvityksiä 2006: 82.

Suomen lääkärilehti 35/2006: Lääkärin on huomioitava väkivaltaa kotonaan nähneet lapset

Söderholm, Aulis & Halila, Ritva & Kivitie- Kallio, Sati & Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku: Lap-
sen kaltoinkohtelu Duodecim. 2004

Väisänen, Leena & Kokko, Marjo & Tuulos, Tytti: Oulun lääninhallituksen perhe- ja lähisuhdevä-
kivallan ehkäisyhanke 1998-2002

Muhoksen kunnan ja Oulun kaupungin tekemät lähisuhde- ja väkivaltaohjelmat